

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Менеджмент соціальної сфери
073 - Менеджмент

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Вплив соціальної політики країни на рівень людського розвитку»

Здобувача: ЯКОВУКА Руслана Сергійовича _____
(підпис)

Науковий керівник: PhD ек. ШАНДАР Анна Михайлівна _____
(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., проф. Лопушняк Г.С. _____
(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Менеджмент соціальної сфери
073 - Менеджмент

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

В.В. Кирилюк

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Г.С. Лопушняк

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 2023 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Яковуку Руслану Сергійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему

«Вплив соціальної політики країни на рівень людського розвитку»

Тему затверджено наказом ректора Університету від " _____ " _____ 2023 р. № _____

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах: законах та актах чинного законодавства України, монографій, наукових статей, дисертаційних робіт, книгах, навчальних посібниках, підручниках, практичних посібників, інструкціях.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи соціальної політики країни (Назва розділу)
Розділ 2	Аналіз впливу соціальної політики країни на людський розвиток (назва розділу)
Розділ 3	Шляхи вдосконалення соціальної політики України задля підвищення рівня людського розвитку (назва розділу)
Об'єкт дослідження:	процеси впливу соціальної політики держави на рівень людського розвитку
Предмет дослідження:	сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів соціальної політики країни та її вплив на рівень людського розвитку
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	полягає у систематизації, узагальненні, розширенні теоретичних і практичних знань у сфері соціальної політики (у т. ч. моделей) та її впливу на рівень людського розвитку

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Обґрунтувати роль соціальної політики в контексті підвищення рівня людського розвитку
У розділі 2	Проаналізувати підходи до оцінювання людського розвитку за різними методиками, а також обґрунтувати кореляцію моделі соціальної політики та рівня людського розвитку
У розділі 3	Визначити шляхи вдосконалення моделі соціальної політики в Україні на основі використання передового зарубіжного досвіду

**Завдання підготував
науковий керівник**

_____

(підпис)

А.М. Шандар

_____

(ініціали, прізвище)

«23» жовтня 2023 р.

**Завдання одержав
здобувач**

_____

(підпис)

Р.С. Яковук

_____

(ініціали, прізвище)

«23» жовтня 2023 р.

Реферат

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ НА РІВЕНЬ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Робота складається з 3 розділів, розділи 1 та 2 містять по 3 підпункти, а розділ 3 – 2 підпункти. Перший розділ висвітлює теоретичні аспекти досліджуваної теми, другий розділ є аналітичним, третій - рекомендаційним. Обсяг дипломної роботи - 65 аркушів, включаючи список використаних джерел та додатки. У дипломній роботі є 13 таблиць, 7 рисунків. Під час написання використано 47 джерел. Робота містить 2 додатки.

Об'єктом дослідження є процеси впливу соціальної політики держави на рівень людського розвитку.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів соціальної політики країни та її вплив на рівень людського розвитку.

Метою бакалаврської роботи є систематизація, узагальнення, розширення теоретичних і практичних знань у сфері соціальної політики (у т. ч. моделей) та її впливу на рівень людського розвитку.

Завдання бакалаврської роботи:

- визначити поняття соціальної політики, розглянути її функції та принципи;
- описати моделі соціальної політики;
- охарактеризувати соціальну політику у контексті підвищення рівня людського розвитку;
- вивчити основні підходи до оцінювання людського розвитку;
- обґрунтувати взаємозв'язок моделі соціальної політики та рівня людського розвитку;
- проаналізувати актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку;
- запропонувати заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз;

- розробити пропозиції удосконалення соціальної політики відповідно до умов особливого правового режиму;

- аналізувати ефективності соціальних програм.

Вищезазначені завдання вирішуються за допомогою наступних **методів** дослідження: наукова абстракція, методи систематизації та логічного узагальнення - поглиблено понятійний апарат теми дослідження; системний метод застосовано при дослідженні основних моделей соціальної політики; метод статистичного аналізу, трендовий метод застосовано з метою дослідження форм прояву та тенденцій розвитку соціальної політики країни та її впливу на людський розвиток.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вдосконаленні визначення соціальної політики як системи основоположних засад та напрямків діяльності суб'єктів соціальної політики метою, яких є забезпечення конституційних прав громадян, гарантування їм гідного рівня життя та умов праці, матеріального добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, соціального розвитку суспільства, який реалізується за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів з врахуванням вимог національного та міжнародного законодавства, а також історичних умов та соціокультурних традицій.

Практичне значення дослідження полягає у розробці заходів щодо оптимізації соціальної політики та її впливу на показники людського розвитку. Роботу завершено та захищено у 2024 році.

Ключові слова: соціальна політика, модель соціальної політики, людський розвиток, соціальний захист.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу здобувача
факультету управління персоналом, соціології та психології
освітньо-професійної програми «Менеджмент соціальної сфери»
Яковука Руслана Сергійовича
на тему «Вплив соціальної політики країни на рівень людського розвитку»

1. Актуальність теми. Підвищення рівня людського розвитку, забезпечення високого рівня якості життя населення, розквіт держави загалом, безумовно, залежить від прийняття раціональних рішень вищим менеджментом, тобто здійснення державної політики. У даному випадку виключно важливого значення набуває соціальна політика, як складова державної політики, яка сконцентрована на проблематиці суспільно значимих проблем.

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи. Робота характеризується послідовністю, наповнення відповідає обраній тематиці. Дослідження є структурованим, мета, а також завдання були досягнуті і розкриті відповідним чином. Зміст представлено чітко, послідовно та логічно. Прослідковується авторська критична позиція. Статистична інформація добре підібрана на систематизована по тексту, вона дозволила глибоко дослідити наукову проблему, а також послугувала надійним базисом для обґрунтування пропозицій у фінальному розділі.

3. Наявність самостійних розробок автора. Запозичений з інших джерел матеріал супроводжується відповідним посиланням на список використаних джерел. Робота має обґрунтовану наукову новизну. У тексті прослідковується авторська позиція

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Наукова новизна представленої роботи полягає в узагальненні та переосмисленні ролі соціальної політики в контексті підвищення рівня людського розвитку. Обґрунтовані пропозиції та рекомендації автора є послідовними та логічними, відображають сучасний етап розвитку суспільства.

5. Наявність недоліків. Робота виконана на високому науковому рівні, характеризується самостійністю та завершеністю. Системні недоліки відсутні, однак наявні певні аспекти, які варто було б посилити.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК. Дослідження є завершеним, відповідає встановленим вимогам до написання даного виду робіт. Допущено до захисту з оцінкою 66 балів.

Науковий керівник PhD з ек.

“23” травня 2024 р.

Шандар А. М.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету управління персоналом, соціології та психології
освітньо-професійної програми «Менеджмент соціальної сфери»

Яковука Руслана Сергійовича

на тему **«Вплив соціальної політики країни на рівень людського розвитку»**

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконана на актуальну тему. Це пояснюється винятковою роллю соціальної політики, яка криється у вирішенні проблем соціальної нерівності та напруги, слугує каталізатором суспільного розвитку на основі створення відповідних умов.

Дослідження Яковука Р.С. представлено достатньо структуровано та логічно з точки зору подачі матеріалу. Робота наповнена рисунками і таблицями, що значно покращує сприйняття інформації. Автор представив глибокий аналіз теоретичної складової, а також аналітичної частини, при цьому наявні слушні рекомендації, що ґрунтуються на результатах проведеного самостійного дослідження.

Окреслені на початку роботи мета і завдання роботи були повністю досягнуті. Вміле використання наукових методів якісно посилює значення дослідження. Прослідковується авторська позиція, відповідна аргументація думки і бачення досліджуваної проблематики. Представлені узагальнення корелюють із поставленими завданнями.

Позитивною рисою бакалаврської роботи є нарощення теоретичних основ взаємозв'язку між соціальною політикою та рівнем людського розвитку. Рекомендації, обґрунтовані автором та пропозиції щодо ролі соціальної політики в контексті підвищення рівня людського розвитку знайшли віддзеркалення у новизні.

Генеральний директор

Скібська К.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ	6
1.1. Соціальна політика: поняття, функції та принципи	6
1.2. Моделі соціальної політики	16
1.3. Роль соціальної політики у контексті підвищення рівня людського розвитку	20
РОЗДІЛ 2	24
АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ НА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК	24
2.1. Поняття та підходи до оцінювання людського розвитку	24
2.2. Обґрунтування взаємозв'язку моделі соціальної політики та рівня людського розвитку	28
2.3. Актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку	36
РОЗДІЛ 3	41
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	41
3.1. Заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз 41	41
3.2. Удосконалення соціальної політики відповідно до умов особливого правового режиму	52
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми. Найважливіші напрями соціальної політики держави пов'язані з відтворенням соціальних ресурсів та забезпеченням як стабільності соціальної системи, так і людського розвитку. Саме дані проблеми покликані вирішувати соціальна політика, яка реалізується посередництвом соціальних заходів та здійсненням програм, що проводяться державою, а також приватними корпораціями, громадськими організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціальної політики держави та соціального розвитку присвячені праці таких учених, як: Балтачєєва Н.А., Кирилюк В.В., Кицак Т.Г., Климанська Л.Д., Колот А.М., Лопушняк Г.С., Маршавін Ю.М., Мних М.В., Моторнюк У.І., Піча В.М., Пустовіт Б.О., Турчин Я.Б., Тюленєва Ю.В., Четверікова Л.О., Шандар А.М., Шевчук О.В. та інші. Незважаючи на величезну кількість праць щодо соціальної політики та відображення її ролі і місця в економічних процесах, що відбуваються в Україні, дуже мало уваги приділяється аспектам пов'язаним з впливом соціальної політики на рівень людського розвитку.

Мета роботи – систематизація, узагальнення, розширення теоретичних і практичних знань у сфері соціальної політики (у т. ч. моделей) та її впливу на рівень людського розвитку.

Для досягнення поставленої мети в даній роботі необхідно було вирішити наступні завдання:

- уточнити поняття соціальної політики, розглянути її функції та принципи;
- охарактеризувати моделі соціальної політики;
- дослідити соціальну політику у контексті підвищення рівня людського розвитку;
- вивчити основні підходи до оцінювання людського розвитку;
- обґрунтувати взаємозв'язок моделі соціальної політики та рівня людського розвитку;

- проаналізувати актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку;
- запропонувати заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз;
- розробити пропозиції удосконалення соціальної політики відповідно до умов особливого правового режиму.

Об'єкт дослідження - процеси впливу соціальної політики держави на рівень людського розвитку.

Предмет дослідження - сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів соціальної політики країни та її вплив на рівень людського розвитку.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що дало можливість сформулювати комплексне та цілісне уявлення щодо питання соціальної політики та її впливу на рівень людського розвитку. За допомогою методу наукової абстракції, методів систематизації та логічного узагальнення поглиблено понятійний апарат теми дослідження. Системний метод застосовано при дослідженні основних моделей соціальної політики. Метод статистичного аналізу, трендовий метод застосовано з метою дослідження форм прояву та тенденцій розвитку соціальної політики країни та її впливу на людський розвиток.

Наукова новизна. У результаті проведеного дослідження запропоновано визначити соціальну політику як систему основоположних засад та напрямків діяльності суб'єктів соціальної політики метою, яких є забезпечення конституційних прав громадян, гарантування їм гідного рівня життя та умов праці, матеріального добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, соціального розвитку суспільства, який реалізується за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів з врахуванням вимог національного та міжнародного законодавства, а також історичних умов та соціокультурних традицій.

Характер виконання кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота здійснена в ініціативному порядку.

Інформаційна база дослідження – чинне законодавство України, праці вітчизняних та зарубіжних науковців щодо проблем соціальної політики та її впливу на людський розвиток, статистичні дані офіційних сайтів, звіти рейтингових агентств, а також Інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

1.1. Соціальна політика: поняття, функції та принципи

Соціальна політика відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту населення, а соціальна держава, якою проголошена Україна у ст. 1 Конституції, основним завданням такої політики є досягнення гідного рівня життя людини [16].

Провівши огляд літературних джерел, слід відмітити, що у наукових джерелах відсутній єдиний науковий підхід щодо визначення поняття «соціальна політика» (табл. 1.1.) кожен науковець має власний погляд на дане поняття.

Таблиця 1.1 - Основні наукові підходи щодо трактування дефініції «соціальна політика»

Автор	Визначення поняття «соціальна політика»
1	2
Балтачєєва Н. А.	«сукупність організаційних, правових та регулятивно-контрольних заходів і рішень держави щодо узгодження цілей соціального характеру та економічного зростання» [2, с. 9].
Климанська Л. Д.	«процес використання частини грошових доходів на соціально-матеріальні та соціально-духовні потреби розвитку людини, колективу та суспільства» [14, с. 142].
Мних М.В.	«стратегічний вектор розвитку суспільства, що декларується державою для всебічного соціально-економічного розвитку громадян для забезпечення їм гідного рівня життя та умов праці, соціальної захищеності» [28, с. 114].
Моторнюк У.І.	«результат розвитку людської цивілізації, інститут, який забезпечує угоду з метою вирішення індивідом наявних соціальних проблем не самотужки, а за допомогою потенціалу держави, інших суб'єктів громадянського суспільства» [29].
Четверикова Л.О.	«дії, що пов'язані із втручанням держави та інших недержавних суб'єктів соціальної політики в соціально-економічну сферу за для забезпечення добробуту суспільства, що передбачає захист бідних верств населення, а також підтримку та підвищення рівня достатку середнього класу» [42, с. 68].
Тюленєва Ю.В.	«напрямок державного регулювання економіки і частина внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому» [40, с. 40].

Продовження табл. 1.1

1	2
Піча В.М., Турчин Я.Б.	«ціле направлена діяльність та система ідеологічних поглядів держави та інших суб'єктів на соціальну сферу з метою урегульованості соціальних процесів, забезпечення безконфліктності соціальних відносин, а також задоволення соціальних потреб в цілях людського розвитку» [36, с. 96].
Лопушняк Г.С.	«багаторівнева і багатофункціональна система, яка зможе забезпечити соціальний і економічний розвиток країни шляхом активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу» [23].

Джерело: систематизовано автором на основі [2, 14, 23, 28, 29, 36, 40, 42]

Слід відмітити, що в науковій літературі ряд науковців визначають соціальну політику як систему заходів, дій, рішень. Зокрема, соціальну політику трактують як систему заходів організаційного, правового, регулятивно-контрольного характеру та рішень держави, які передбачають узгодження соціальних цілей та цілей економічного зростання [2, с. 9]. Проте, проаналізувавши даний підхід, ми вважаємо, що дане визначення звужує сутність поняття, тому що заходи, програми, рішення являються похідним щодо діяльності суб'єктів соціальної політики та конкретизують її напрями.

У своїх працях Климанська Л. Д. наводить визначення соціальної політики як процесу використання частини грошових доходів на соціально-матеріальні та соціально-духовні потреби розвитку людини та суспільства в цілому [14, с. 142]. На нашу думку, даний підхід є досить дискусійним, тому що соціальна політика являється досить складним багатогранним поняттям, яке містить в собі не тільки розроблення та фінансування соціальних програм, але й реалізацію різноманітних організаційних заходів, наприклад підтримка сім'ї, протидії торгівлі людьми організацію співробітництва органів місцевого самоврядування та виконавчої влади з профспілками, організаціями роботодавців та їх асоціаціями тощо.

Мних М.В. у свої працях визначає дану категорію як напрямок соціально-економічного розвитку суспільства, який держава обрала з метою розвитку громадян, який надає їм соціальну захищеність, гідні умови життя та праці тощо [28, с. 114]. Наведене визначення соціальної політики, на наш погляд, є надто узагальненим, тому існує потреба в уточненні механізмів організації та реалізації соціальної політики, а також її суб'єктів.

Моторнюк У.І. у своїх працях розглядає соціальну політику як результат розвитку людського суспільства, інститут, що створює передумови для вирішення індивідами соціальних проблем за допомогою потенціалу держави та інших суб'єктів громадянського суспільства [29]. В той же час, науковець не роз'яснює за рахунок яких саме ресурсів та з яких механізмів повинні вирішуватися соціальні проблеми.

Четверикова Л.М. трактує соціальну політику як процес втручання в соціальну та економічну сфери держави та інших суб'єктів соціальної політики для забезпечення достатку суспільства, який передбачає як захист бідних верств населення, так і підтримку та підвищення рівня добробуту середнього класу [42, с. 68]. Ми вважаємо, що дана точка зору потребує певного уточнення. Зокрема дослідник не роз'яснює, що розуміються під втручанням, не конкретизовано хто його має здійснювати та за рахунок яких саме методів. Крім того, виокремлення бідних верств населення та середнього класу є не до кінця обґрунтованим.

У своїх дослідженнях Тюленєва Ю.В. під соціальною політикою розуміє процес здійснення соціальної функції держави [40, с. 40]. В той же час, дослідниця не роз'яснює, що вона розуміє під соціальною функцією держави та як держава має здійснювати дану функцію.

Піча В.М. Турчин Я.Б., стверджують, що більш доцільним є визначення соціальної політики як діяльній та ідеологічній компоненти. Тобто, науковці пропонують розуміти під соціальною політикою ціленаправлену діяльність держави та ідеологічні уявлення, систему громадсько-політичних інститутів, підприємств, окремих громадян та їх впливу на соціальну сферу для задоволення соціальних потреб, забезпечення безконфліктності соціальних відносин, врегульованості соціальних процесів тощо [36, с. 96]. Але даний підхід, на наше переконання, акцентує увагу на суб'єктній та цільовій складових поняття та не враховує організаційну та ресурсну складову, і як наслідок, звужує сутність даної дефініції.

Лопушняк Г.С. визначає соціальну політику як багаторівневу і багатофункціональну систему, яка зможе забезпечити соціальний і економічний

розвиток країни шляхом активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу» [27].

Отже, провівши аналіз цілої низки визначень, спробуємо узагальнити та дати визначення поняття «соціальна політика», яке на нашу думку є найбільш прийнятним, але перед цими визначимо основні вимоги які ставляться до визначень в економічній науці та перерахуємо основні їх ознаки.

Завдання визначення (дефініції) в економіці, як і в будь-якій науці, як логічної операції над поняттями, передбачає розкриття змісту даних понять шляхом вказівки на ключові, істотні характеристики досліджуваного предмета, що відокремлюють його від інших процесів (явищ) та відрізняють з числа економічних. Для того, щоб вірно обрати спосіб визначення змісту поняття, - в першу чергу, необхідно дати відповідь на питання: який обсяг деталізації йому передбачається надати, наскільки точним має бути зміст поняття.

Оскільки згідно до законів логіки щодо оберненого співвідношення між змістом та обсягом поняття, чим більшу кількість характеристик наведено у визначенні, тим меншу кількість предметів включає обсяг поняття, і навпаки. Отже, можна зробити висновок: чим детальніше та точніше має бути визначення, тим більше інформації щодо його характеристик має містити дане визначення (дефініція), і навпаки, – чим абстрактніше необхідно сформулювати визначення, тим менше має бути в ньому ознак щодо предмету та об'єкта.

Для того, щоб дати власне визначення соціальної політики наведемо основні складові даної категорії:

- цільова складова – гарантування конституційних прав громадян, забезпечення відповідного рівня матеріального достатку життя людей, підтримка соціально вразливих верств населення;

- суб'єктна складова включає суб'єкти соціальної політики (державні та недержавні інститути);

- організаційна складова – врахування вимог національного та міжнародного законодавства, історичних умов, соціокультурних традицій тощо;

– ресурсна складова досягається за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів.

Отже, здійснивши аналіз наявних підходів щодо визначення поняття «соціальна політика», запропоновано визначити дане поняття як систему основоположних засад та напрямків діяльності суб'єктів соціальної політики метою, яких є забезпечення конституційних прав громадян, гарантування їм гідного рівня життя та умов праці, матеріального добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, соціального розвитку суспільства, який реалізується за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів з врахуванням вимог національного та міжнародного законодавства, а також історичних умов та соціокультурних традицій.

Розкриття сутності функцій соціальної політики має як загальнотеоретичний, так і прикладний аспект.

Щодо функцій соціальної політики, то в науковій літературі виокремлюють ряд функцій (рис. 1.1).

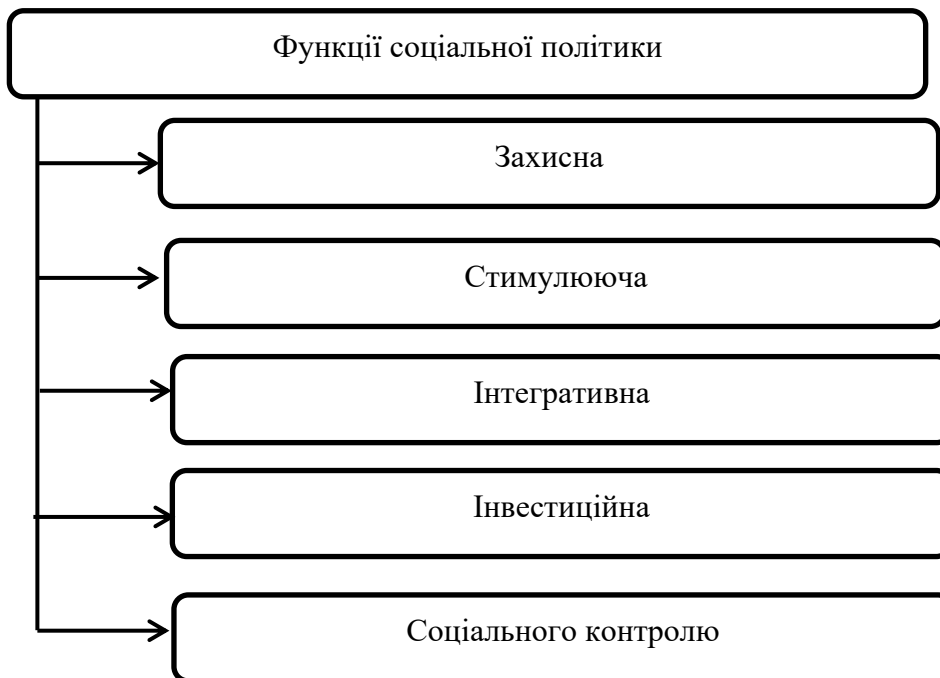

Рисунок 1.1 – Функції соціальної політики

Джерело: [5]

Захисна функція передбачає механізм забезпечення соціальної безпеки громадян шляхом попередження та нейтралізації ризиків і їх наслідків, захист

системи від порушень прав і свобод людини, а також гарантування державних соціальних стандартів та нормативів.

Стимулююча функція передбачає створення системи заохочень щодо соціальних ініціатив та активності. Основними стимулами є високі стандарти людського розвитку.

Інтегративна функція полягає у встановленні суспільної злагоди, запобігає поляризації та маргіналізації суспільства, його диференціації на соціально ізольовані групи.

Інвестиційна функція передбачає розвиток соціальної інфраструктури, забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, духовно-культурних надбань. Дані напрями соціальної політики являються інвестиціями в добробут держави на майбутнє.

Функція соціального контролю - механізм, завдяки якому суспільність та її елементи реалізують дотримання встановлених правил поведінки (законів, правових і моральних норм, звичаїв, адміністративних рішень), недотримання яких призводить до погіршення функціонування соціальної системи загалом [5].

В соціально-демократичних державах в основі здійснення соціальної політики лежать ряд принципів (рис. 1.2).

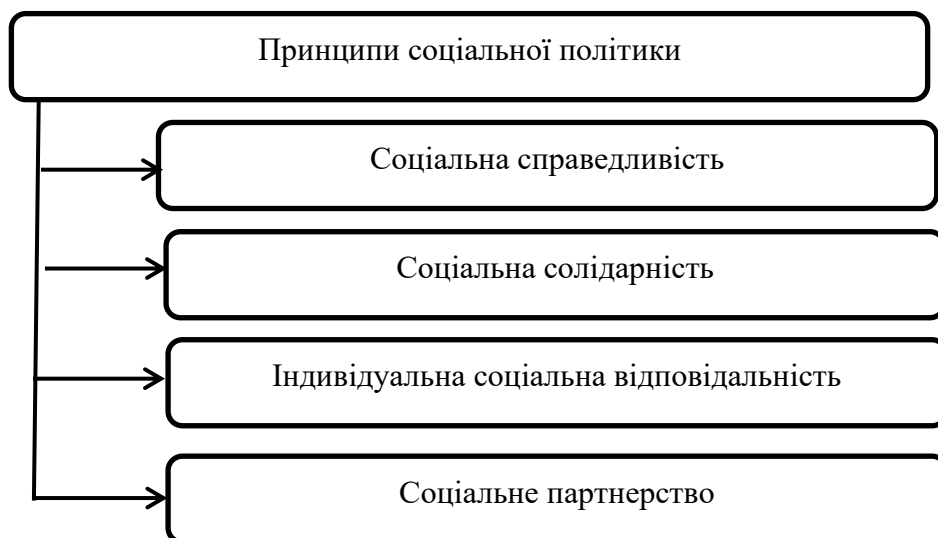

Рисунок 1.2 - Принципи соціальної політики

Джерело: [14, с. 214]

Принцип соціальної справедливості являється ключовим в демократичній державі. Соціальна справедливість – це певне співвідношення щодо практичної ролі різних особистостей в житті суспільства та їхнього соціального становища, між затраченою працею та рівнем винагороди, заслугами та їх визнанням. Поняття «соціальна справедливість» застосовується в двох значеннях: зрівняльному та розподільчому. Зрівняльна справедливість передбачає надання всім індивідам однакових можливостей, що є виправданим коли «слабкість» одних громадян у порівнянні з іншими, є об'єктивною. Однак, вона знижує мотивацію індивідів до продуктивної діяльності, а також зменшує спонукальні мотиви до творчості та успіху.

Розподільча справедливість передбачає нагородження індивідів за успіх, що сприяє докладанню ще більшої кількості зусиль. В той же час, обмежуються можливості тих індивідів, які не в змозі з різних причин (в тому числі об'єктивних) до продуктивної діяльності.

У цілому принцип соціальної справедливості має включати в себе як зрівняльний, так і розподільчий елементи. В соціально-демократичних державах визнається рівність соціальних прав усіх членів суспільства, незалежно від їх соціального статусу чи індивідуальних особливостей.

Отже, всім індивідам держава забезпечує певний соціальний мінімум, що досягається гарантується мінімальному рівні оплаті праці, мінімальній межі пенсії, соціальній допомозі тощо. Але, працездатним та активним членам суспільства має бути надано можливості на законних підставах одержувати за свою працю більшу кількість матеріальних благ та послуг.

Принцип соціальної політики наділений властивістю забезпечувати солідарність громадян. Даний принцип є наслідком взаємної відповідальності, що об'єднує індивідів як членів спільноти, поєднує усі покоління – минуле, теперішнє і майбутнє. Використовуючи механізми перерозподілу соціальна політика доходів являється в певній мірі чинником забезпечення суспільної солідарності, а через солідарність – таких почуттів, як національна гідність, патріотизм та національна ідентичність. При цьому, соціальна солідарність

визначається як згуртованість членів суспільства, що передбачає їх готовність розв'язувати суспільні проблеми, досягати спільних інтересів.

Наступним принципом є індивідуальна соціальна відповідальність, який передбачає обов'язок кожної особистості самостійно дбати щодо власного добробуту, не перекладаючи його на державу. В реальних умовах майже завжди є небезпека, що очікуючи на допомогу зі сторони держави громадяни будуть витратити менше сил для досягнення власного добробуту. Міжнародний досвід свідчить, що суттєве зростання різних соціальних допомог, як правило, спричиняє появу корисливих настроїв, орієнтування на споживання, що призводить до порушення ринкових принципів вільної конкуренції: опори на наполегливу працю та успіх, орієнтації членів суспільства на власні сили.

Крім того, відповідно до даного принципу, держава надаючи соціальну допомогу повинна втручатися тільки у кризових та надзвичайних обставинах, які вони не можуть вирішити власними силами.

Одним з принципів соціальної політики є соціальне партнерство. Воно являється обов'язковим інститутом в сучасному демократичному суспільстві та передбачає розвинені функціональні взаємозв'язки щодо працівників, роботодавців та державою на основі компромісів, співробітництва, узгоджених рішень в сфері соціально-трудова відносин. Отже, на практиці даний принцип має форму трипартизму, що передбачає у переговорному процесі участь трьох сторін, а саме: роботодавців, працівників та держави.

Предметом принципу соціального партнерства являється домовленість сторін з наступних питань: законодавча база, надання гарантій щодо гуманних та розвинених соціально-трудова відносин (оплата праці, тривалість та порядок надання відпусток, тривалість робочого часу та відпочинку тощо), соціальний захист, безпека та охорона праці тощо.

Слід відмітити, що відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено наступні принципи соціальної політики:

- надання гарантій прав та свобод громадян передбачених Конституцією України щодо соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг на основі впровадження європейських стандартів;
- забезпечення громадянам протягом всього їх життя соціальних гарантій на базі удосконалення системи соціальних пільг та стандартів;
- покращення соціальної захищеності дітей, утвердження фізично та духовно здорової, соціально благополучної та матеріально забезпеченої сім'ї;
- забезпечення ефективного демографічного розвитку;
- забезпечення громадян із обмеженими фізичними можливостями, малозабезпечених, працівників бюджетної сфери, молоді, доступним житлом, створення державного замовлення на будівництво соціального житлового фонду, відновлення програм іпотечного кредитування;
- створення передумов для молоді в здійсненні її творчих ініціатив та можливостей, сприяння брати активну участь соціальному, гуманітарному, та економічному житті держави;
- розвиток партнерства між власниками підприємств, установами, організаціями, найманими працівниками та профспілками;
- подолання бідності населення та зменшення його соціального розшарування, шляхом зростання само зайнятості населення, забезпечення умов розвитку середнього та малого бізнесу тощо;
- гарантування державою соціальних прав персоналу установ, організацій, підприємств різних форм власності, створення першого робочого місця для молодих працівників;
- захист прав громадян України, що працюють за кордоном, створення сприятливих умов для їх поверненню в Україну;
- забезпечення комфортних умов людям похилого віку, реформування системи пенсійного забезпечення, розвиток системи недержавного пенсійного страхування;
- гарантування мінімального рівня виплат на соціальні потреби, розвиток системи підтримання соціально незахищених груп суспільства;

– подолання безпритульності громадян, бездомності та бездоглядності дітей [38].

Отже, соціальну політику визначено як систему основоположних засад та напрямків діяльності суб'єктів соціальної політики метою, яких є забезпечення конституційних прав громадян, гарантування їм гідного рівня життя та умов праці, матеріального добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, соціального розвитку суспільства, який реалізується за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів з врахуванням вимог національного та міжнародного законодавства, а також історичних умов та соціокультурних традицій. Проаналізовано функції соціальної політики, а саме: захисну, стимулюючу, інтегративну, інвестиційну, соціального контролю. Виокремлено наступні принципи соціальної політики: соціальна справедливість, соціальна солідарність, індивідуальна соціальна відповідальність та соціальне партнерство.

Колот А.М., Герасименко О.О. пояснюють, що як і будь-яке суспільне явище, соціальна держава конкретної країни формувалася, а нині еволюціонує під впливом низки чинників: політичного устрою, рівня економічного розвитку, традицій, історико-культурного контексту, геополітичних обставин, низки інших, не менш значущих, детермінантів розвитку [8, с. 392].

Що стосується еволюції соціальної держави, то це постійний процес, який відбувається відповідно до змін у суспільстві, економіці та політиці. Нинішні виклики, такі як демографічні спади, глобалізація, диджиталізація та трансформація на ринку праці, екологічні катаклізми, змушують країни постійно адаптувати свою соціальну політику.

Отже, розглядаючи розвиток держави соціального типу політика спрямована на збільшення трудового капіталу та потенціалу економічно активної людини з метою досягнення високих стандартів життя і покращення на цій основі перспектив соціально-економічного розвитку країни.

1.2. Моделі соціальної політики

Слід зауважити, в науковій літературі поняття «модель соціальної політики» трактується як певна сукупність стійких ознак, якими всеохопно визначається та описується функціонування соціальної сфери економіки держави, а саме, у напрямку забезпечення соціальної стабільності та добробуту і відтворення населення.

Щодо кількості моделей соціальної політики, то це питання досить складне та риторичне. Оскільки будь-яка країна має свою специфіку формування соціальної політики, цілі управління та систему принципів, має притаманну лише їй систему здійснення державних функцій.

Характеристику моделей соціальної політики держави, систематизованих відомими зарубіжними та вітчизняними вченими, наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Характеристика авторських моделей соціальної політики держави

Автор	Моделі соціальної політики
Р. Тітмусс	Маргінальна (резидуальна) модель Мотиваційна модель Інституціонально-дистрибутивна модель
Р. Мішра	Залишкова (ліберальна), інституційна та соціалістична
Г. Еспінг Андерсен	Ліберальна Консервативно-корпоративна
У. Лоренц	Скандинавська, залишкова, корпоративна, рудиментарна
В. Гордін	Патерналістська модель, шведська модель, модель "держави загального добробуту", модель "соціального ринкового господарства" та суто ринкова модель соціальної політики

Джерело: побудовано автором на основі [42, с. 68]

У науковій зарубіжній та вітчизняній літературі найбільш популярною є наступна класифікація моделей соціальної політики, а саме: соціал-демократична, консервативно-корпоративна, ліберальна та рудиментарна.

Порівняльна характеристика даних моделей наведена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 - Порівняльна характеристика соціал-демократичної, консервативно-корпоративної, ліберальної та рудиментарної моделей соціальної політики.

Показник	Моделі			
	Соціал-демократична	Консервативно-корпоративна	Ліберальна	Рудиментарна
1	2	3	4	5
Центральна одиниця	Місцеві органи влади	Місцевий ринок праці	Центральний уряд	Сім'я
Рівень витрат на соціальне забезпечення	Підвищений	Підвищений	Підвищений	Підвищений
Основне джерело фінансування послуг	Держава та комуни (муніципалітети), податковий перерозподіл	Ринок (страхові виплати)	Держава для бідних та непрацюючих (податки), страхові виплати для платників податків	Самодопомога, сімейна допомога, допомога громади
Зайнятість	Висока, стимулюється державою,	Висока, широко представлена неповна "розподілена" зайнятість	Висока	Низька стосовно до жінок
Зосередження уваги на обов'язковому соціальному страхуванні	-	+	+	-
Фокусування на добровільному страхуванні	-	+	+	+
Участь приватного сектора економіки в наданні соціальних послуг	+	+	+	-

Джерело: побудовано автором на основі [36, с. 114]

Інша частина дослідників, всупереч поширеній позиції наведеній вище, стверджує, що скільки існує країн, стільки і є моделей (типів) соціальної політики. Але, окремо виділяються наступні світові моделі соціальної політики:

- американська;
- скандинавська (шведська);
- японська;
- англосаксонська;
- загальноєвропейська [41, с. 65].

В основі американської моделі лежить принцип відмежування соціального захисту та вільного ринку, забезпечення високого рівня та якості життя більшої частини населення, стимулювання громадян до самовдосконалення. Існує обмеження щодо соціального захисту, він передбачається для осіб, в яких відсутні інші доходи, крім соціальних виплат.

Характерними рисами даної моделі являється:

- мінімалістські підходи до вирішення проблем соціального характеру;
- відсутня уніфікована (стандартизована) системи соціального захисту;
- впроваджена система обов'язкового солідарного соціального страхування, за рахунок якої виплачуються допомога малозабезпеченим, пенсії тощо;
- значного поширення має система добровільного медичного страхування, яка частково контролюється державою;
- федеральні програми на рівні штатів фінансуються із бюджетів обох рівнів;
- існує мережа приватних закладів із надання платних медичних та соціальних послуг;
- поширені волонтерські та благодійні організації.

Скандинавська (шведська) модель використовується у Швеції, Фінляндії, Норвегії та інших країнах Північної Європи, відноситься до найбільш соціалізованих, оскільки в найбільшій мірі забезпечує соціально-економічні потреб населення. В даній моделі соціальна політика являється метою економічного розвитку країни.

До характерних ознак шведської моделі слід віднести:

- державна політика доходів є досить жорсткою;
- держави в своїх «в руках» акумулює значні фінансові ресурси;

- через бюджет розподіляється надзвичайно велика частка ВВП (більше 50%);
- за рахунок державних фінансових ресурсів здійснюється фінансування соціального захисту населення;
- при реалізації соціальної політики переважають принципи справедливості, рівності та солідарності;

Для японської моделі характерні наступні риси:

- питання високого рівня життя населення є національним пріоритетом;
- здійснення політики вирівнювання доходів населення;
- солідарність у доходах;
- діє система довічного найму;
- переважання психології колективізму;
- розв'язання соціально-економічних проблем відбувається на базі досягнення консенсусу різними суб'єктами.

Англосаксонська модель використовується у Великій Британії, Канаді, Ірландії. Дана модель являється проміжною щодо лібералізованої американської та соціально-орієнтованими німецькою та шведською моделями.

В англосаксонській моделі активніше, ніж американській, здійснюється зі сторони держави регулювання соціальних процесів, але рівень оподаткування та перерозподіл доходів через державний бюджет нижчий, ніж в останніх двох моделях, в межах 40 % [2, с. 13].

Крім того, даній моделі притаманна пасивна державна політика в сфері праці, розподілення витрат на соціальний захист між державою та приватним сектором економіки приблизно рівні між собою.

В основу загальноєвропейської моделі покладено принцип поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності. Акцент здійснено на пропорційний розвиток соціальної політики Європи, транспарентність та забезпечення інтересів усіх країн Європейського Союзу. Основною тенденцією даної моделі соціальної політики являється переорієнтація загальних соціальних

програм на індивідуальні, що значно ефективніше та дешевше, тому адресна допомога надається лише тим особам, які її дійсно потребують.

Отже, на сьогоднішній день найбільш поширеною є класифікація моделей соціальної політики на ступні види: соціал-демократична, консервативно-корпоративна, ліберальна та рудиментарна.

1.3. Роль соціальної політики у контексті підвищення рівня людського розвитку

Для початку з'ясуємо сутність людського розвитку. Слід зауважити, що майже до середини ХХ ст. переважна більшість науковців дане поняття ототожнювали з поняттям розвитку економіки, а ріст життя населення вважався наслідком зростання виробництва в країні. Теоретично розвиток людини, покращення умов життя, підвищення соціальних стандартів завжди були початковою метою розвитку економіки. З іншої сторони, вчені розглядали індивіда як засіб праці, його діяльність була направлена лише на зростання продуктивності праці, росту показників валового національного продукту.

Слід зауважити, що основною дилемою в концепції людського розвитку являється питання, що власне має бути кінцевою метою економіки, а що засобом її досягнення: економіка повинна розвиватися для покращення життя суспільства, або ж суспільство повинне покращувати показники продуктивності з метою розвитку економіки.

У другій половині ХХ ст. багато країн, які розвивалися, отримали високі темпи економічного росту, проте людський розвиток залишився майже без змін, отже, з'явилася нова проблема, а саме: припущення вчених про те, що економічне зростання являється основною силою людського розвитку, поставлено під сумнів. Саме нова теорія розвитку сформувала нові погляди на економічне зростання, в центрі якого постає індивід.

Попередником теорії людського розвитку була концепція базових потреб. Дана концепція стверджувала, що політика держави повинна мати спрямованість на забезпечення доступу суспільства до соціальних послуг та товарів.

Отже, рівень розвитку галузей соціальної інфраструктури стає одним з показників ефективності економічного розвитку. Чим він вищий, тим більше матеріальних, трудових і фінансових ресурсів виділяється на забезпечення соціальних потреб.

У своїй праці «Теорія суспільного розвитку і концепція людського розвитку» Махбуб уль Хак наводить аргументи, що концепція людського розвитку в дійсності являється всеохопною концепцією розвитку, яка містить цілі та засоби; соціальний та економічний розвиток; справедливість та продуктивність; соціальне забезпечення та матеріальні блага [1, с. 217].

Отже, людський розвиток являється багатограним, складним та комплексним поняттям. Слід відмітити, що на сьогоднішній день не існує єдиного визначення даного терміну (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 - Основні наукові підходи щодо визначення поняття «людський розвиток»

Автор	Визначення поняття «людський розвиток»
1	2
Бервено О. В.	«процес формування умов соціально-економічного характеру та реалізації членами суспільства вибору для здійснення їх людського потенціалу» [4, с. 9].
Герасименко Г. В.	«процес збільшення потенціалу в різних сферах (прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я, здобути освіту, доступ до засобів існування, що забезпечують гідний життєвий рівень, творчо самореалізуватися тощо) та забезпечення основоположних прав та свобод особистості (на власну безпеку та життя в сприятливих умовах, підприємницьку діяльність, захист від неякісних та шкідливих товарів і послуг, на поінформованість, на участь у прийнятті рішень на місцевому, регіональному та національному рівнях)» [7].
Цимбал О.І.	«можливість задоволення потреб розвитку (духовних, фізичних тощо) сучасного індивіда протягом всього життя» [41, с. 26].
Балтачєєва Н. А.	«категорія, яка характеризує роль людини у суспільстві та яка являється не тільки ресурсом, але й метою соціального та економічного розвитку» [2, с. 10].

Продовження табл. 1.4

1	2
Жеребило І. В.	«можливість індивіда розвивати в повній мірі власний потенціал, задовольняти власні інтереси, жити продуктивно, творчо, у гармонії з соціумом та природою» [12].
Климанська Л. Д.	«показник, що характеризує демографічні, соціально-економічні та інші людські надбання» [14, с. 284].

Джерело: систематизовано автором на основі [2, 4, 7, 12, 14, 41]

Отже, частина науковців, людський розвиток трактує як процес розширення можливостей членів суспільства, який створює умови для вищого рівня життя, інша частина дослідників, розглядає його як узагальнюючий показник, що вказує на соціально-економічні, демографічні та інші надбання суспільства.

Людський розвиток направлений на подолання бідності, соціальної та економічної ізоляції, розвиток охорони здоров'я, освіти, культури, самодіяльності людей, забезпечення їхніх прав та свобод. Також, він забезпечує зростання людського потенціалу, його здатність до вирішення сучасних глобальних проблем, переходу до сталого розвитку.

Іноді можна зустріти ототожнення людського розвитку та сталого розвитку пояснюючи це тим, що люди – це суспільство, а людський розвиток і являється сталим розвитком суспільства. Але, в даному випадку губиться суть питання, оскільки людський розвиток являється лише складовою частиною суспільного розвитку, як і економічний, соціальний або екологічний розвиток.

Багатогранність людського розвитку передбачає, що він, окрім забезпечення комфортного життя населення, ще й посилює людський потенціал як основу забезпечення сталості у всіх напрямках суспільного розвитку, і в першу чергу – у соціальному розвитку. Враховуючи те, що людський розвиток безпосередньо стосується питань соціальної та економічної включеності, соціального захисту, здоров'я, тривалості і якості життя, умов та оплати праці, кваліфікації, освіти, він тісно пов'язаний із соціальною політикою держави, соціальним розвитком. А державні видатки на соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та ін. одержують характер соціальних інвестицій у людський капітал, особливо коли вони

направляються на саморозвиток індивідів, зростання їхньої активності, участі у вирішенні проблем місцевого та загальнодержавного характеру, і найголовніше – особистих, людських. Людський капітал використовується ефективніше та зростає саме за умов залучення членів суспільства, що сприяє його консолідації.

Отже, фундаментальні положення концепції людського розвитку є основою для соціальної політики.

Завдяки соціальній політиці в ринковій економіці забезпечується принцип соціальної справедливості, який передбачає в певній мірі вирівнювання доходів індивідів, створення системи соціального захисту для всіх груп населення. Саме тому, в сучасних умовах для України важливою являється виважена соціальна політика, спрямована на соціальний розвиток, регулювання соціальних відносин та забезпечення соціальної перспективи.

Пустовіт Б.О., Шандар А.М. у своїй праці визначають що, загалом соціальний розвиток – такі зміни в суспільстві, для яких характерний перехід усіх відносин суспільства до якісно нового стану та вираження. Соціальний розвиток включає в себе багато сфер суспільного життя: освіта, охорона здоров'я, фізична культура, культура та мистецтво, туризм, житлово-комунальне господарство, громадський транспорт, торгівля та громадське харчування, соціальний захист, соціально-трудові відносини. Сутність соціального розвитку полягає в позитивних змінах у суспільстві як у різних соціальних процесах, так і в особистості. У загальному розумінні соціальний розвиток являє собою активну соціальну політику, яка втілюється починаючи із державного рівня та закінчуючи рівнем окремої людини [37]. Дане визначення характеризує одне ціле між людиною-державою-соціальним розвитком.

Отже, в даному розділі розглянули теоретичні аспекти впливу соціальної політики країни на рівень людського розвитку, а саме: уточнили поняття соціальної політика, дослідили її функції та принципи, здійснили аналіз моделей соціальної політики, визначили роль соціальної політики у контексті підвищення рівня людського розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ НА ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК

2.1. Поняття та підходи до оцінювання людського розвитку

Аналізуючи різні підходи щодо оцінювання людського розвитку доцільно розглянути наявні рейтингові показники, а саме: Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI), Індекс соціального розвитку (Social Progress Index, SPI) та Рейтинг добробуту (Legatum Prosperity Index, LPI) [15].

Індекс людського розвитку – це сукупний показник рівня розвитку людини в країні, тому іноді його використовують як синонім таких понять як «якість життя» або «рівень життя». Індекс вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти та фактичного доходу її громадян [15, с. 128].

Дані показники відповідно до власної методології розрахунку, з певною ймовірністю характеризують рівень людського розвитку в більшості країн світу.

Індекс людського розвитку – це стандартизований інструмент за допомогою якого здійснюється загальне порівняння життєвого рівня в різних країнах світу. Слід відмітити, що до 2013 року даний показник називався Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП).

У деяких перекладах оригінального терміна Human Development Index (HDI) його також називають Індекс гуманітарного розвитку (ІГР). Даний індекс запропонований групою пакистанських науковців під керівництвом Махбуба-уль-Хака [4, с. 16].

Індекс людського розвитку розраховують щорічно з метою порівняння базових критеріїв людського потенціалу країн. Це дає можливість аналізу та порівняння в довгостроковій перспективі життєвого рівня людей 187 країн світу.

Індекс людського розвитку являється узагальненим інтегральним показником оцінки якості життя суспільства в будь-якій країні за трьома базовими напрямками:

- тривалість життя;
- рівень освіти населення;
- реальні доходи населення.

Відповідно до значення індексу людського розвитку країни прийнято класифікувати наступним чином: - найвищий; - високий; - середній; - низький.

Слід відмітити, що при обчисленні індексу людського розвитку застосовують не номінальний валовий внутрішній продукт (ВВП), а показник ВВП отриманий за паритетом купівельної спроможності населення. Курс ключових світових валют, в першу чергу, долара, стосовно переважної більшості національних валют завищений, порівняно з їх реальною купівельною спроможністю. Диспаритет валют вказує на те, що реальний «розрив» щодо рівня життя у розвинених країнах (наприклад США) та країнах з низьким рівнем розвитку, в дійсності є нижчим, ніж курс виражений через номінальний ВВП на душу населення. Тому дану обставину слід враховувати при розрахунках реального життєвого рівня в країні.

Індекс соціального розвитку включає оцінку наступних напрямів (рис. 2.1). Індекс соціального розвитку відноситься до комплексних показників соціального та екологічного розвитку держави. Даний показник не залежить від економічних факторів та характеризує рівень соціального розвитку на основі 53 субпоказників, рейтинг включає 168 країнах світу [20].

Індекс соціального розвитку включає оцінку наступних напрямів (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Структура індексу соціального розвитку

Джерело: побудовано автором на основі [20].

- базові людські потреби (забезпечення житлом, харчування, доступ до води, доступ до основної медичної допомоги, санітарних послуг, забезпечення особистої безпеки тощо);

- добробут (рівень грамотності та доступ до базових знань, рівень охорони здоров'я, доступ до інформації та засобів комунікації, екологічна стійкість тощо);

- можливості (рівень особистих і громадянських прав та свобод, можливості громадян реалізувати свій потенціал).

Отже, даний показник доповнює економічні індикатори, що дає можливість сформулювати цілісне бачення дійсного становища соціально-економічного розвитку країн світу.

Згідно методики розрахунку Індексу соціального розвитку, всі країни поділяються на шість груп від найвищого до найнижчого відповідно до ієрархії на основі розрахованих показників.

Щодо Індексу добробуту, то він розраховується британським аналітичним центром "The Legatum Institute" на базі оцінювання показників з 149 країн. Індекс добробуту розраховується шляхом обробки результатів опитувань населення за наступними напрямками:

- стан економіки;
- ефективність влади;
- бізнес-середовище;
- охорона здоров'я;
- освіта,
- власна свобода;
- безпека та захист;
- соціальний капітал;
- навколишнє середовище [46].

Отже, проаналізувавши основні підходи щодо визначення рівня людського розвитку на основі Індексу людського розвитку, Індексу соціального розвитку, та Рейтингу добробуту, слід відмітити, що ключовими елементами, що мають вплив

на формування людського розвитку, є стан освітньої сфери, охорони здоров'я, міграційний компонент, базові потреби у чистому екологічному довкіллі тощо.

Розвиток економічних систем інноваційного спрямування спирається на використання людського капіталу.

Інвестиції в людський капітал передбачають витрати, пов'язані з розвитком індивіда, спрямовані на вдосконалення всебічного розвитку особистості, формування професійних компетенцій, продуктивних умінь, що дає змогу отримувати результати як суспільству, так і людині у вигляді доходів. Інвестування в людський капітал включає освітній складник (витрати на всі види освітньої діяльності); заходи щодо охорони здоров'я (витрати на профілактику захворювань, медичне обслуговування, поліпшення умов проживання); витрати, пов'язані з мобільністю (міграційні процеси з огляду на низьку продуктивність). Інвестиції у сферу охорони здоров'я та освіти мають найбільший вплив на людський капітал. Причому за рахунок загальної та спеціальної освіти збільшуються обсяг і якість людського капіталу, а вища освіта впливає на темпи економічного зростання [47, с. 14].

Спираючись на теоретичні підходи до формування людського капіталу, розробленого фахівцями Організації Об'єднаних Націй, головними компонентами визначено інвестиційний складник, характеристики індивідууму, які забезпечують людський капітал та блага (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Компоненти та схеми формування людського капіталу згідно з визначенням ОЕСР

Інвестиції в людський капітал упродовж життя	Людський капітал, втілений в індивідах	Блага, обумовлені інвестиціями в людський капітал	
Виховання дітей	Знання	Економіка	Ринкова діяльність
Освіта			Неринкова діяльність
Виробниче навчання	Навички		Здоров'я
Інформаційне навчання	Вміння	Неекономічні (особистісні)	Суб'єктивний добробут
Охорона здоров'я	Здібності	Неекономічні (соціальні)	Обізнаність громадян
Міграція			Бажання співробітництва

Джерело: [47]

Зазначена концепція лежить в основі сучасних світових рейтингів, які відображають стан та рівень людського розвитку.

Отже, серед великої кількості методологічних підходів до розрахунку людського розвитку можна виділити концепцію визначення на основі світових рейтингів, в основі яких лежать певні показники, що характеризують розвиток освітньої сфери, охорони здоров'я, стан навколишнього середовища та інші чинники, які вказують на розвиненість сфер формування людського розвитку.

2.2. Обґрунтування взаємозв'язку моделі соціальної політики та рівня людського розвитку

Для глибокого розкриття теми дослідження необхідно проаналізувати основні показники соціально-економічного стану України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники соціально-економічного стану України

Показники	2017 р. до 2014 р.	2021 р. до 2017 р.	2021 р. до 2014 р.	станом на 31.12.2022
	у відсотках			
ВВП на душу населення, дол. США	87,6	183,3	160,6	н.д.
доходи зведеного бюджету, млрд. грн	222,9	163,5	364,4	808,1
видатки зведеного бюджету, млрд. грн	202,0	174,5	352,6	1156,5
дефіцит зведеного бюджету, млрд. грн	58,5	443,9	259,6	-348,4
сальдо зовнішньої торгівлі, млрд. грн	294,5	32,6	95,9	н.д.
рентабельність активів банків, %	-3,9	100,0	-3,9	-0,46
рентабельність капіталу банків, %	-4,3	100,0	-4,3	-4,09
середня місячна зарплата, євро	71,8	218,4	156,9	н.д.
індекс реальної заробітної плати, %	137,5	94,2	129,5	н.д.
прожитковий мінімум, грн	144,56	140,76	203,49	2508

Джерело: [31]

Отже, по наведеній таблиці 2.1 можна зробити наступні висновки:

1) ВВП на душу населення, дол. США у порівнянні з 2014-2017 зросло у 2 рази з 2017-2021 роки, у загальному з 2014-2021 зросло на 1,8 як видно у таблиці

показник ВВП України до 2021 року мав тенденцію до зростання, але після повномасштабного військового вторгнення РФ в разі знизився;

2) Рівень життя характеризується безпосередньо доходами та видатками громадян. Дані державної служби статистики України свідчать, що реальний наявний дохід з 2017 року зменшився з 10,9 до 4,3% (у відсотках до попереднього року) [31];

3) Зниження заробітної плати в умовах війни в Україні із-за скорочення виробництва, виїзд громадян за кордон викликають і без того складну ситуацію з доходами населення, в яких заробітна плата займає не менше 45%;

4) Індекс споживчих цін з початку 2022 року досягнув 118% [31];

Найбільшим значенням цього показника характеризується березень 2022 р. 104,5%, але у червні порівняно з попереднім роком спостерігається збільшення на 2,9 %.

5) Негативна тенденція спостерігається і в платіжному балансі країни. Негативне сальдо у 1 кварталі 2022 році склало 2467 млн. дол. США в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року 1226,7 млн. дол. США (також негативне сальдо) [31].

Окремі напрями соціальної політики, пов'язані з соціальним захистом та забезпеченням, освітою, духовним і фізичним розвитком, охороною здоров'я людини, можемо виокремити у видатках державного бюджету (рис. 2.1).

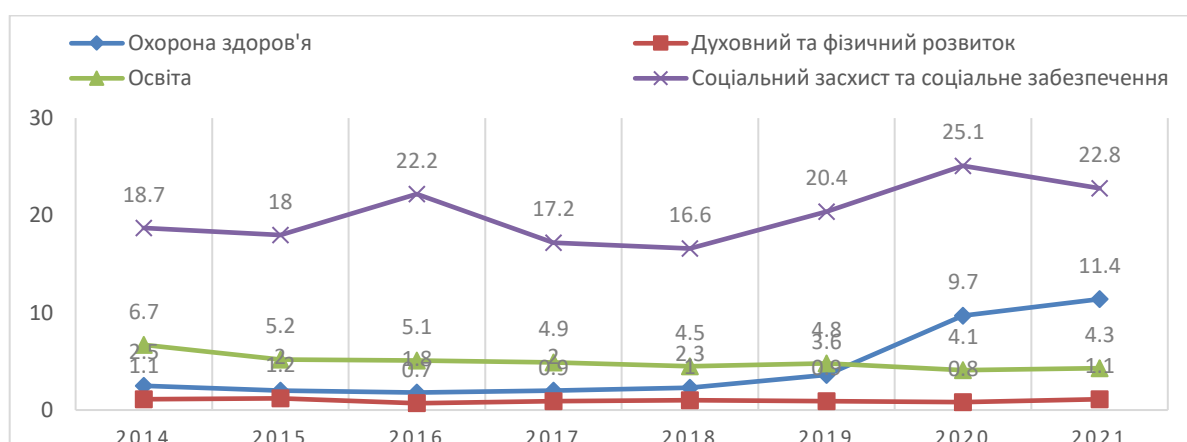

Рисунок 2.1 - Динаміка структури видатків державного бюджету України за соціальними складовими функціональної класифікації у період 2014-2021 років

Джерело: побудовано автором на основі [31]

Слід відмітити, що в структурі видатків найбільша частка припадає на соціальний захист та соціальне забезпечення: від 18,7 до 25,1% [31]. У 2021 році по відношенню до попереднього року, частка видатків по даних статтях зменшилася на 2,3 в.п. але в той же час за досліджувані 2014-2021 рр. спостерігається позитивна динаміка.

Негативні явища відбувалися у фінансуванні освіти в Україні, так частка видатків у структурі зведеного бюджету у 2021 році по даній статті зменшилася з 6,7 до 4,3 %. Недостатнє фінансування спостерігається по охороні здоров'я, духовному та фізичному розвитку людини. Проте, варто відмітити, що за 2020-2021 рр. відбулося збільшення питомої ваги з 2,5% у 2014 р. до 11,4% у 2021 р.

Головними показниками ефективності соціальної політики є індекс людського розвитку, індекс добробуту та індекс соціального розвитку.

Слід відмітити, що звіти про індекс людського розвитку, індекс добробуту та індекс соціального розвитку у світі, як правило, видаються із запізненням на два роки, тому що потребують міжнародного порівняння після опублікування даних статистичними службами кожної країни, тому в даному дослідженні використано дані по 2021 рік.

Дані рейтингів щодо індексу людського розвитку країні світу у 2020-2021 рр. наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Співставлення країн за моделлю соціальної політики та місцем в рейтингу за Індексом людського розвитку

Місце країни в рейтингу, 2021	Країна	Модель соціальної політики	Індекс людського розвитку, 2021	Місце країни в рейтингу, 2020
1	2	3	4	5
1.	Швейцарія	Соціал-демократична	0,962	3
2.	Норвегія	Соціал-демократична	0,961	1
3.	Ісландія	Соціал-демократична	0,959	2
4.	Гонг Конг	Ліберальна	0,952	4
5.	Австралія	Ліберальна	0,951	5
6.	Данія	Соціал-демократична	0,948	5
7.	Швеція	Соціал-демократична	0,947	9
8.	Ірландія	Соціал-демократична	0,945	8

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
9.	Німеччина	Консервативно-корпоративістська	0,942	7
10.	Нідерланди	Соціал-демократична	0,940	11
17.	США	Ліберальна	0,926	15
77.	Україна	Симбіоз ліберальної та соціал-демократичної	0,773	78
191.	Південний Судан	Політична нестабільність	0,385	191

Джерело: побудовано автором на основі [35]

Рейтинг у 2021 році очолювала Швейцарія з середньою очікуваною тривалістю життя на рівні 84 років, 13,9 роками витраченими в середньому на навчання та середньою заробітною платою в розмірі 66,9 тис. дол. на рік. Другу сходинку посідає Норвегія, а трійку замикає Ісландія. До ТОП-10 увійшли Гонг Конг, Австралія, Данія, Швеція, Ірландія, Німеччина та Нідерланди.

Слід відмітити, що США у 2021 році знаходились на 17 позиції у списку зі тривалістю життя 79,5 років, періодом навчання 11,5 років та середньорічною заробітною платою 58,9 тис. дол. (значення ІЛР 0,926) [35].

В кінці рейтингу розміщується Південний Судан. Середня очікувана тривалість життя в даній країні становить 55 років, середній період навчання складає 5,7 років, річна заробітна плата становить лише 768 доларів на рік.

Україна у 2021 році в рейтингу соціального індексу знаходилась на 77 місці, що на одну позицію краще ніж в попередньому році. Проаналізуємо індекс людського розвитку та його складові щодо України більш детальноше (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка індексу людського розвитку України за 1990 – 2021 рр.

Країна	Роки						Відхилення 2021 р. до 1990 р.	
	1990	2000	2010	2015	2020	2021	Абсолютне, +-	Відносне, %
Україна	0,729	0,700	0,764	0,774	0,775	0,773	0,044	6,03

Джерело: побудовано автором на основі [31]

Аналізуючи динаміку індексу людського розвитку України слід відмітити, що у 1990 році ІЛР становив 0,729, у 2000 році значення показника зменшилось до 0,7, а починаючи з наступних років та до 2020 року було певне зростання. У 2021 році ІЛР становив 0,073, що на 0,02 пункти менше ніж у попередньому році.

Щодо складових людського розвитку, то тривалість життя громадян України в цілому, та окремо чоловіків і жінок значно нижча за середній світовий показник, тому наша країна за даним показником знаходилася на сотому місці (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Середня тривалість життя при народженні за статтю у 1991-2021 роках в Україні (років)

Роки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
1	2	3	4
1991	69,56	64,62	74,21
1995	66,79	61,22	72,54
2000	67,72	62,10	73,53
2005	67,96	62,23	73,97
2010	70,44	65,28	75,50
2015	71,38	66,37	76,25
2020	71,35	66,39	76,22
2021	69,77	65,16	74,36
СВІТ (2020)	73,3	70,8	75,9

Джерело: побудовано автором на основі [31]

З даних табл. 2.4 слід зробити висновок, що середня тривалість життя жінок в Україні на 3 місяці менша світових показників, а чоловіків менша приблизно на 4 роки. Ще більше відставання буде спостерігатись, якщо порівнювати дані показники з країнами-лідерами.

Слід зауважити, що для нашої країни проблемою є не лише висока смертність населення, а величезна дочасна смертність. Наприклад, із тисячі чоловіків 40-річного віку до 65 років не доживає 343 особи, в той же час, у Швейцарії даний показник становить 81 чоловік, у Польщі – на рівні 210

чоловіків. Основні причини смертності в Україні за 2005-2021 рр. наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка смертності населенні в Україні за основними причинами, осіб

Показники	Роки				
	2005	2010	2015	2020	2021
Від усіх причин	781961	698235	594796	616835	714263
у тому числі: новоутворення	91849	88767	79530	77880	74385
хвороби системи кровообігу	488769	465093	404551	408163	429291
хвороби органів дихання	27998	19480	13951	16479	26428
хвороби органів травлення	31692	26817	22818	24167	24844
зовнішні причини	69954	43955	34569	28635	28836
коронавірусної інфекції COVID-19	-	-	-	21284	87567

Джерело: побудовано автором на основі [31]

Щодо причин смертності людей в Україні, то у структурі захворювань серцево-судинні займають найбільшу частку. Потрібно відмітити, що в Україні кількість серцево-судинних захворювань у 4 рази вища, ніж у країнах Європейського Союзу. Серцево-судинні захворювання у більшості випадків являються наслідком неправильного харчування, нездорового способу життя, низької фізичної активності, шкідливих звичок, психічного та морального навантаження, поганих матеріально-побутових умов, самотності, незгоди в сім'ї, низького освітнього та культурного рівня тощо.

Під час війни більшість з цих причин загострились ще сильніше. Статистика щодо причин смертності у 2022 році відсутня, що пов'язано із причин, обумовлених російсько-українською війною. Але, очевидним є той факт, що величезна чисельність дочасної смертності, переважно молодих чоловіків на війні, спричинить значне зменшення тривалості життя населення України. Сьогодні ряд науковців та практиків стверджують, що в Україні в майбутньому не буде кому піднімати економіку, оскільки чисельність населення станом на 1 січня 2023 року зменшилась за деякими оцінками від 28 млн до 34 млн. Дані щодо індексу добробуту та його складових складеним міжнародною аналітичною організацією Legatum Institute за 2020-2021 рр. наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Рейтинг країн за Індексом добробуту та його складовими у 2020 р.

Місце країни в рейтингу, 2021 р.	Країна	Безпека	Особиста свобода	Управління	Соціальний капітал	Інвестиційне середовище	Умови підприємництва	Доступ до інфраструктури	Якість економіки	Умови життя	Здоров'я	Освіта	Довкілля	Місце країни в рейтингу, 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Фінляндія	10	2	3	1	6	6	8	8	1	6	3	8	5
2	Данія	2	1	2	2	2	11	25	9	8	7	8	9	1
3	Швейцарія	1	12	7	9	15	3	11	1	5	4	12	6	3
4	Ісландія	14	3	6	7	8	16	6	7	3	9	16	1	6
5	Нідерланди	16	4	1	3	5	14	9	20	9	21	5	2	8
13	Німеччина	10	5	12	10	14	6	12	15	18	20	15	4	14
14	Канада	12	15	14	13	21	5	7	20	19	18	14	10	16
20	США	23	20	26	21	23	9	13	5	20	29	18	23	18
92	Україна	144	85	73	147	119	74	77	91	69	115	38	110	110
167	Південний Судан	167	163	165	165	157	154	144	164	166	165	167	135	167

Джерело: побудовано автором на основі [46]

Першу п'ятірку у рейтингу Legatum Institute у 2021 році посідають Фінляндія, Данія, Швейцарія, Ісландія та Нідерланди. Останнє місце посідає Південний Судан.

Цікаво, що країни G7 з'являються у рейтингу лише з 13-го місця: Німеччина – 13, Канада – 14, США – 20.

За даними Legatum Inst, Україна дещо покращила свій добробут і піднялася на 8 позицій у рейтингу в порівнянні з 2020 роком. Проте, серед країн Європи Україна посідає у рейтингу останнє місце. Причиною цього аналітики Legatum Institute називають війну, яка суттєво знижує рейтинг безпеки України (до 144

місця зі 167). Крім того, аналітики вказують на проблеми України у сфері свободи зібрань та об'єднань. А от показники релігійної терпимості в Україні за останні роки зросли.

Дані щодо індексу соціального розвитку країн наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Рейтинг країн за Індексом соціального розвитку, 2020-2021 рр.

Місце країни в рейтингу, 2021	Країна	Місце країни в рейтингу, 2020
1	Норвегія	5
2	Ісландія	1
3	Швейцарія	3
4	Данія	6
5	Фінляндія	8
6	Канада	9
16	США	20
48	Україна	62
168	Південний Судан	168

Джерело: побудовано автором на основі [35]

Індекс соціального розвитку за 2021 рік охоплює дані 168 країн за 53 показниками, що становить 99% усього населення світу.

Лідером рейтингу соціального розвитку у 2021 році стала Норвегія; Ісландія посіла 2-е місце, далі розташувалися Швейцарія (3-є місце), Данія (4-е місце) та Фінляндія (5-е місце). Хоча результати оцінки рівня соціального розвитку в цих країнах дуже схожі, їхні ВВП на душу населення значно різняться.

Канада (6-е місце) досягла найкращих результатів серед країн «Великої сімки», суттєво випередивши показники США (16-е місце); хоча рівень ВВП на душу населення в США набагато вищий за ВВП Канади.

У 2021 році Україна піднялась на 15 позицій у світовому рейтингу за значенням індексу соціального розвитку і посіла 48 місце зі значенням індексу

75,78 серед 168 країн. Найнижчу сходинку у даному рейтингу займає традиційно Південний Судан.

Отже, можна зробити висновки, що перші місця в рейтингах займають країни із соціал-демократично, або скандинавською моделлю соціальної політики. Це наступні країни: Швейцарія, Норвегія, Швеція, Данія, Фінляндія та Ісландія.

Такі країни як Канада, Австралія, США, Великобританія не є лідерами даних рейтингів, але мають також високі позиції. Для даних країн характерна ліберальна, або англо-американська модель соціальної політики.

Дещо нижчі позиції мають країни в яких існує консервативно-корпоративістська, або франко-німецька модель соціальної політики. До даної моделі слід віднести такі країни як Німеччина, Австрія, Франція, Італія.

Щодо України, то більшість дослідників стверджують, що в нашій країні використовується симбіоз ліберальної та соціал-демократичної моделі соціальної політики. На нашу думку, найбільш відповідає соціальному духу нашого суспільства саме соціал-демократична модель, оскільки вона заснована на концентрації громадських фондів підтримки профспілкових та інших громадських організацій і поширюється на всіх громадян.

2.3. Актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку

Актуальні проблеми соціальної політики в розвинених країнах також існує ряд актуальних проблем у сфері соціальної політики, які можуть відрізнятися залежно від конкретної країни та її контексту. Одна з найбільших проблем – це старіння нації в той же час це показник високого рівня соціального розвитку.

У звіті ООН за 2021-2022 рр. до країн з дуже високим розвитком входить 66 країн починаючи такою країною як Швейцарія та закінчуючи Сербією та Тайландом. У групу країн з високим рівнем людського розвитку віднесено 48 країн. Очолює групу Албанія, а завершує рейтинг В'єтнам [35].

Тенденції середніх значень індексу людського розвитку країн з високим та дуже високим рівнем розвитку наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Тенденції індексу людського розвитку країн з високим та дуже високим рівнем розвитку, 1990–2021 роки

Країни	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2021 р.
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку	0,784	0,826	0,868	0,889	0,895	0,896
Країни з високим рівнем людського розвитку	0,557	0,625	0,700	0,734	0,753	0,754

Джерело: побудовано автором на основі [35]

Ілюстративне представлення тенденцій середніх значень індексу людського розвитку країн з високим та дуже високим рівнем розвитку зображено на рис. 2.2

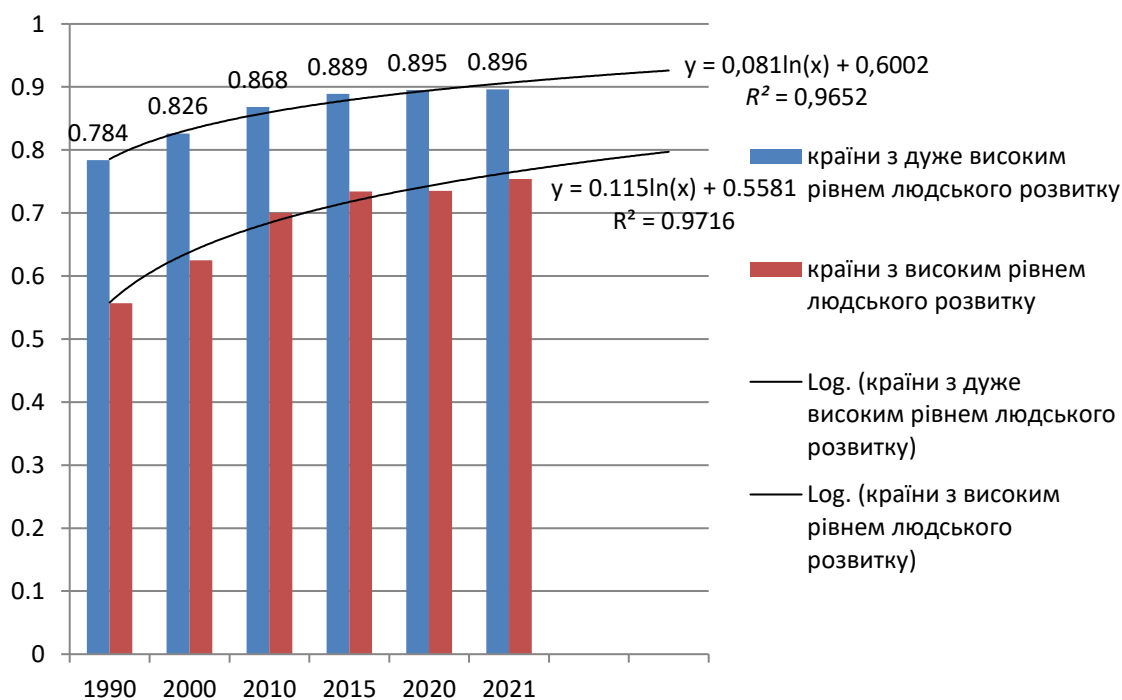

Рисунок 2.2 - Динаміка світових показників Індексу людського розвитку

Джерело: побудовано автором на основі [35]

Тенденція до зменшення Індексу людського розвитку у 2020-2021 рр. охопила понад 90% країн, причому більше 40% країн мали негативну динаміку даного коефіцієнта протягом двох років підряд. Також слід відмітити, що у країн з

високим та дуже високим розвитком спостерігається менше зменшення ІЛР ніж в країн із середнім та низьким людським розвитком.

Розглянемо актуальні проблеми країн з високим (дуже високим) рівнем людського розвитку детальніше.

Слід зазначити, що в 1990-і рр. системи соціального захисту в даних країнах зіткнулися з цілим рядом проблем, що спричинене, в першу чергу, старінням людей та збільшенням витрат на страхові гарантії. Дана тенденція з часом лише поглиблювалась, тому що в останні роки демографічна ситуація свідчить про постійне зростання даних витрат поряд зі стабілізацією витрат на сімейну допомогу в зв'язку з майже незмінною чисельності їх отримувачів.

Крім того, в сучасній світовій економіці відбуваються процеси, що спричинені складними соціально-економічними зрушеннями, небезпечними екологічними змінами, і як наслідок, відбувається зростанням рівня поляризації у суспільстві.

Вкрай негативне значення відіграла пандемія COVID-19 та російсько-українська війна, які в сукупності призвели до появи нових проблем цивілізаційного розвитку. Наша країна набагато більше за інші країни відчула на собі вплив міграційних процесів та смертей, що спричинені війною, але для світу в цілому насуваються проблеми щодо енергетичної безпеки, існує криза продовольчої безпеки, наростає геополітична нестабільність та небезпека третьої світової війни.

Щодо проблем в соціальній політиці країн з високим (дуже високим) рівнем людського розвитку, то відома скандинавська модель соціальної політики, у якій населення сплачує значну частину власних надходжень державі в обмін на безкоштовні соціальні блага, має наступні проблеми: старіння нації та імміграція, зростання вартості життя. Дані проблеми здійснюють тиск на існуючу модель соціальної політики змушуючи уряди даних держав шукати шляхи її реформування.

Зростання попиту на соціальні послуги та високі податки. Слід зауважити, що податки не завжди можуть бути ефективним інструментом підвищення

соціального захисту громадян, оскільки є ризик того, що з часом вони можуть стати просто нестерпними. Тому справа у співвідношенні між декількома важливими факторами: попитом на якісні соціальні послуги, вартістю послуг і їхньою трудомісткістю та продуктивністю персоналу, який вимагає за свою працю гідну оплату праці. Отже, за умови, що всі перераховані показники збільшуються в економіці, то відбувається зростання і матеріального рівня життя населення, ціна на соціальні послуги зростає, а витрати відповідно відображаються на цінах для окремого споживача або податках для всього населення.

Зловживання соціальними виплатами. У 2020-2021 роках частка безробітних у Швеції становив 6,5%, і тенденція зберігається негативна. Влада Швеції зберігає гарантії значний рівень допомоги при безробітті, зафіксувавши базовий рівень виплат у сумі 510 крон на день (49 євро). Середня зарплата у Швеції у 2021 рік становила 2000 тисячі євро. Отже, може скластися ситуація, що людині краще буде існувати за рахунок державних виплат ніж бути працевлаштованій. Тому така система не стимулює усіх індивідів до більшої зайнятості та продуктивності, тим саме створюючи додатковий тягар для платників податків [35].

Міграційні та демографічні процеси. Саме завдяки великим виплатам по безробіттю країни Північної Європи страждають від постійного припливу іммігрантів. Це явище призводить до додаткового тиску на систему соціального захисту. Старіння нації являється іншою проблемою скандинавської моделі. Основними платниками податків є працездатне населення. Тому, зі зростанням кількості населення похилого віку відповідно відбувається зменшення кількості працевлаштованих осіб; як наслідок, є нестача робочої сили. Уряди країн Північної Європи активно сприяють процесам народжуваності. Наприклад, природній приріст населення Данії у 2021 році становив 4 394 осіб, Швеції – 26 177 осіб, Фінляндії – 5 758 осіб, (що порівняно з загальними показниками чисельності всіх північних країн вважається достатньо високим). Але, навіть цих

прирості населення недостатньо для компенсації процесів пов'язаних із старінням нації.

Крім того, можна виділити і інші соціальні проблеми в країнах з високим рівнем людського розвитку:

– перехід влади від соціал-демократичних до ліберальних та консервативних сил. Дана тенденція являється принциповою, оскільки дані сили, пануючи у політичному просторі, пропагують ідеї, що соціальна держава є «занадто обтяжливою» для економіки. Тому, існує потреба в зменшенні соціальних витрат, мінімізації втручання держави в економіку, а за можливості заміна соціальної держави вільною конкуренцією та ринком;

– розрив між дійсними потребами та рівнем добробуту, який забезпечується урядом під час перерозподілу, призвів до масового невдоволення та ряду соціальних дій, спрямованих на протидію такого стану речей: страйки, зниження довіри до держави тощо.

– деконструкція соціальних прав, декласування та перехід до маргінального стану безробітних. Руїнування соціальної тканини означає зникнення вертикальних зв'язків між прошарками суспільства;

– посилення нерівності та гетерогенність.

– має прояв закономірність — чим вище статус та дохід людини, тим менше ця людина має бажання бути прив'язаною до держави. Отримавши свою порцію добробуту, людина прагне відокремитися від держави, яка потребує від неї допомоги менш успішним громадянам.

Отже, в даному розділі ми проаналізували вплив соціальної політики країни на людський розвиток, а саме: вивчили підходи до оцінювання людського розвитку, обґрунтували взаємозв'язок моделі соціальної політики та рівня людського розвитку, розглянули актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

3.1. Заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз

Слід відмітити, що «соціальний захист та соціальне забезпечення» на сьогоднішній день є найбільшою видатковою статтею зведеного бюджету України. Обсяг видатків за даною статтею перевищує сумарні витрати на охорону здоров'я та освіти. На даний час на державному рівні відсутня система, яка б надавала можливості здійснити оцінку впливу заходів соціального захисту на демографічні проблеми. Проте, ряд дослідників намагались вирішити дані завдання.

Лопушняк Г.С. вважає, що важливим чинником забезпечення гідних умов праці є система державних соціальних гарантій забезпечення соціальних прав. Вона також є важливою складовою соціального захисту економічно активного населення, оскільки розміри соціальних стандартів і гарантій у сфері доходів безпосередньо впливають на рівень заробітної плати в Україні та на обсяг практично всіх видів соціальних трансфертів населенню. Зокрема, за прожитковим мінімумом встановлюють розмір допомоги з безробіття, а розмір мінімальної заробітної плати впливає на доходи населення, від яких залежить життєвий рівень людини можливість задовольняти власні потреби та потреби своєї сім'ї, а також можливість нарощування власного капіталу [49, с. 282].

Наприклад, Кравченко М.В. зауважує, що між соціальним захистом та демографічною кризою існує тісний зв'язок. Автор обґрунтувала, що зменшення витрат на соціального забезпечення при збільшенні попиту на соціальну допомогу та соціальне обслуговування призводить до критичного зменшення

народжуваності, старіння населення, зростання рівня смертності осіб працездатного віку, впливає на ситуацію на ринку праці [17, с. 441].

Отже, на підставі вище вказаного, можна припустити, що саме оптимізація системи соціального захисту, зменшить прояви демографічної кризи в Україні, як однієї з найбільших проблем нашої держави.

На нашу думку, загальна стратегія оптимізації соціального захисту повинна передбачати зміну пріоритетів на більш сучасний стан соціальної політики нашої держави.

В першу чергу, оптимізація системи соціального захисту повинна орієнтуватися на первинну основу суспільства – сім'ю, яка являється головним одержувачем державної соціальної допомоги та соціальних послуг.

Таким чином, необхідно визнати сім'ю з дітьми основним споживачем та бенефіціаром заходів соціального захисту, а головною метою соціального захисту – відтворення демографічного потенціалу нашої країни (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Заходи для оптимізації соціального захисту в контексті демографічної кризи

Джерело: побудовано автором на основі [17, с. 441].

Розглянемо дані заходи більш детальноше.

1. Вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює загальні питання соціального захисту та вдосконалити комплекс доведення нормативно-правових документів, законів, відповідних указів, актів.

Ми вважаємо, що в першу чергу необхідно вирішити проблеми в законодавстві системи соціального захисту.

Для цього потрібно здійснити наступні дії.

По-перше, з метою усунення прогалин та колізій чинного законодавства, спрощення змісту, зменшення його обсягів, необхідно здійснити кодифікацію законодавства щодо соціального захисту та прийняти Соціальний кодекс.

В даному нормативно-правовому акті має бути враховано наступні ключові моменти:

– соціальна стандартизація щодо сфери одержання доходів громадян, яка забезпечить доступ до послуг та благ, що необхідні для відтворення громадянина (відповідної якості та рівня життєдіяльності);

– соціальна стандартизація щодо сфери розподілу фондів суспільного споживання, які надають доступ до послуг та благ, що необхідні для відтворення людини (відповідного рівня та якості життєдіяльності);

– вирішення питань щодо системи соціального законодавства, що зупинить маніпуляції, спрямовані на обмеження соціальних зобов'язань зі сторони держави.

По-друге, до моменту прийняття Соціального кодексу необхідно внести зміни в законодавство, що регламентує надання соціальних послуг. Необхідно розрахувати та закріпити мінімальний обсяг (норматив) соціальних послуг, що безоплатно гарантуються особам та сім'ям, які знаходяться в складній життєвій ситуації. Нормативні акти, що визначають соціальну політику країни, повинні складати єдину систему, де ключові напрямки встановлюються на рівні законів, а конкретизуються та розвиваються в актах органів виконавчої влади.

По-третє, необхідно уточнити та узгодити поняття, що використовуються в різних нормативно-правових актах, які регламентують соціальну політику.

По-четверте, в рамках одного закону необхідно встановити вичерпний перелік критеріїв та підстав, що дають право на соціальний захист. Базою для побудови такого переліку мають слугувати гарантії соціальних прав людини передбачені Конституцією України, міжнародними зобов'язання нашої країни. Необхідно оптимізувати соціальні зобов'язання та фінансові можливості держави на законодавчому рівні.

По-п'яте, надати можливість громадянам вивчати Конституцію й Закони України поглиблено або навіть на рівні з такими предметами як Українська мова та література, математика, географія, тощо, починаючи з 8 по 11 класи. Це б призвело б до освідомлення громадян своїх прав та свобод й обов'язків, зменшення корупції, освіченості, регулювання спірних питань, й недопущення прийняття законів проти Народу України.

2. Оптимізація державної політики у сфері соціального захисту.

З метою оптимізації політики у сфері соціального захисту потрібно здійснити наступні дії.

По-перше, з метою підвищення адресності соціального захисту необхідно розвивати службу соціальних інспекторів та фахівців соціальної роботи в області раннього виявлення та своєчасного надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих ситуаціях.

По-друге, впровадити метод соціального бюджетування щодо управління державними соціальними гарантіями на національному й регіональному рівнях на базі методики запропонованої Міжнародною організацією праці (МОП). Використання даної методики в управлінні державними соціальними гарантіями надасть можливість планування на коротко й середньострокову перспективу основних параметрів державних видатків щодо соціального захисту, враховуючи базові показники динаміки економічного розвитку держави та регіонів, соціальні нормативи та демографічні прогнози.

В складі органів місцевого самоврядування необхідно створити спеціалізовані міжвідомчі органи, що повинні забезпечувати формування,

фінансування та інформаційний супровід здійснення довгострокових проектів соціальної сфери.

По-третє, політика подолання бідності має бути спрямована не тільки на соціальне забезпечення вразливих груп населення, але й на реалізацію активної політики щодо праці та оптимізацію процесів самозабезпечення працюючого населення.

По-четверте, необхідно впровадити та використати соціальні стандарти та нормативи в процесі управління соціальними ризиками та державними гарантіями за для вирішення цілого ряду системних проблем, в першу чергу, щодо встановлення пріоритетів соціальної політики, мети, показників розвитку соціально-економічних процесів, надання рівного доступу населенню до отримання послуг та благ, вдосконалення бюджетно-економічних механізмів розподілення ресурсів на соціальні гарантії.

По-п'яте, слід впровадити зміни щодо системи соціального захисту для посилення державної адресної соціальної допомоги з метою підтримання вразливих груп населення. Доцільно було б здійснити моніторинг домогосподарств, в яких є не менше трьох дітей, або двох пенсіонерів, або проживає самотній пенсіонер похилого віку.

По-шосте, слід впровадити диференційований підхід щодо надання державою гарантій соціального захисту, які забезпечують сталий рівень життя сім'ї, шляхом:

- гарантування працездатним особам відповідних умов та робочих місць з метою фінансового забезпечення благополуччя сім'ї;
- забезпечити непрацездатним особам (в т.ч. тимчасово) гарантований гідний рівень життя.

По-сьоме, враховуючи інтеграцію сімейної політики та політики соціального захисту потрібно вирішити наступні питання:

- зростання стандартів оплати праці, що забезпечить створення економічної основи для самозабезпечення сімей з дітьми;

– створення умов з метою поєднання успішної професійної зайнятості та батьківства (материнства), зокрема за допомогою розширення мережі дитячих дошкільних закладів та підвищення якості їхніх послуг;

– створення доступу до якісної медицини для жінок та дітей;

– впровадження податкових пільг для сімей з дітьми.

По-восьме, для підвищення ефективності та адресності соціальних гарантій необхідно впровадити систему місцевих інтегрованих соціальних служб з метою надання особам та сім'ям адресних заходів комплексного соціального захисту.

3. Трансформація державної політики щодо доходів населення.

Даний захід потребує реалізації дій щодо активного соціального захисту, спрямованого на зростання значущості доходів, які отримані від трудової діяльності, в загальній структурі доходів.

Для реалізації даного заходу, необхідно зробити ряд дій.

По-перше, сприяти зменшенню низькооплачуваної зайнятості, зростанню кількості високооплачуваних та захищених робочих місць. Необхідно переглянути величину прожиткового мінімуму та трансформувати мінімальну заробітну плату в реальну соціальну гарантію для працюючого населення.

По-друге, впровадити систему соціальних стандартів в контексті нормальної життєдіяльності людини. Доходи повинні забезпечувати не лише харчування та придбання найнеобхіднішого одягу, але й оплату житла, медичну допомогу, освіту тощо.

По-третє, необхідно узгоджувати фіскальну політику з політикою зайнятості, шляхом стимулювання розв'язання демографічного питання запровадивши:

- для працюючих членів сім'ї систему податкових пільг, беручи до уваги зарубіжний досвід поєднання соціальної та податкової політики щодо диференціації нарахувань на заробітну плату в залежності від сімейного стану та кількості дітей у родині (найвищі податки – в бездітних одинаків). Для сімей, в яких одна дитина доцільно встановити податок в розмірі 14%, а двох та більше дітей – 10% доходів її працюючих членів;

– систему заохочень для підприємств, що працевлаштовують членів сімей з дітьми із соціально вразливих груп.

По-четверте, формувати державні соціальні гарантії на базі системи нормативів з метою:

- забезпечення їх адресного спрямування;
- використання оптимальних форм підтримання різних соціальних груп, які мають потребу в соціальному захисті;
- перехід на грошові форми надання пільг;
- включення в склад доходів особи та сім'ї державних соціальних доплат.

По-п'яте, необхідно підвищити стимулююче значення заробітної плати та стандартів оплати праці як основи для самозабезпечення сімей. Мінімальна погодинна заробітна плата повинна відповідати ціні робочої сили.

По-шосте, слід підтримувати трудову активність працездатних членів сім'ї за допомогою наступних кроків:

- збільшення інфраструктури соціальних послуг для сімей із дітьми, в тому числі дітьми з інвалідністю, за рахунок зростання фінансування закладів позашкільної освіти та дозвілля дітей і забезпечення їх доступності;
- розробка положення щодо домашнього вихователя з догляду за дітьми.

4. Підвищення ефективності системи надання соціальних послуг.

Впровадження нової системи соціальних послуг повинно супроводжуватися заходами державної політики, які спрямовані на розвиток ринку соціальних послуг, а саме: запровадженням системи державного замовлення на соціальні послуги та соціального контракування державних та недержавних надавачів даних послуг. Необхідно впровадити таку систему заходів, яка спрямована на впровадження базових засад диверсифікації постачальників послуг соціальної сфери.

По-перше, необхідно здійснити поступовий перехід від утримання установ соціального захисту та обслуговування до фінансування витрат на безпосереднє надання соціальних послуг окремим особам та сім'ям, для цього слід визначити:

– соціально та економічно обґрунтований мінімальний стандарт соціальних послуг, які на безоплатній основі гарантує держава сім'ям та особам, які знаходяться у важких життєвих ситуаціях. Даний стандарт повинен бути диференційований відповідно до характеру та рівня впливу даних обставин на працездатність певної особи та якість життя сім'ї;

– умови (диференційований перелік складних життєвих обставин), за яких особи та сім'ї визнаються як такі, що мають право на безкоштовне отримання тієї чи іншої соціальної послуги, передбаченої законом;

– методику розрахунку вартості конкретної послуги на одного отримувача залежно від того, кому надається послуга (одиноким особам похилого віку, інвалідам або хворим, не здатним до самообслуговування), у якій формі вона надається (вдома за місцем проживання, у стаціонарних закладах, у закладах денного перебування) та з урахуванням регіональних особливостей (транспортна доступність, вартість проїзду, абсолютна та відносна кількість населення, яке потребує соціальних послуг; вікові, шлюбні, сімейні та інші характеристики потенційних отримувачів послуги);

– стимули ефективного використання бюджетних і власних коштів стаціонарними закладами на підставі методики розрахунку вартості соціальних послуг;

– механізм надання платних соціальних послуг особам і сім'ям, які їх потребують, але не підпадають під категорії тих, що опинилися у складних життєвих обставинах;

– критерії та інструменти визначення груп отримувачів соціальних послуг у спосіб переходу від категоріального розподілу груп споживачів до їх визначення на основі ступеня їхньої спроможності самостійно оплачувати послуги;

– механізм соціального замовлення та надання соціальних послуг недержавними установами зокрема за рахунок фінансування безоплатних соціальних послуг з бюджету для недержавних (громадських, приватних тощо) установ;

– механізм забезпечення дотримання усіма надавачами послуг вимог до змісту, умов та процесу надання послуг з урахуванням їх призначення, специфіки цільової групи, територіальних особливостей;

– форма й характер санкцій за недотримання вимог щодо змісту та якості послуг.

По-друге, для того, щоб об'єктивно визначити обсяг фінансових ресурсів, необхідних для виконання делегованих повноважень, підвищення ефективності використання бюджетних коштів потрібно розробити уніфіковану систему обов'язкових (мінімальних) стандартів надання соціальних послуг різним категоріям осіб та сімей та класифікатор соціальних послуг. Для цього необхідно сформувати міжвідомчу робочу групу фахівців таких органів, як: Міністерство соціальної політики, Міністерство фінансів, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство юстиції та Державна податкова служба. Робоча група має визначити та затвердити методику оцінювання майнового стану сімей та ступеня їх потреби в соціальному захисті, а також перелік категорій осіб та сімей, яким надаватиметься право на одержання безкоштовних соціальних послуг у рамках мінімальних стандартів для відповідної категорії.

По-третє, необхідно впровадити для різних відомств єдину схему оцінки потреб осіб та сімей, що мають потребу в соціальних послугах. Враховуючи тенденцію старіння населення в нашій країні, потрібно впровадити та закріпити на законодавчому рівні стандарт первинної оцінки та методичні рекомендації щодо необхідності у послугах по догляду людей похилого віку. Це призведе до суттєвих зміни у діяльності існуючої мережі стаціонарних установ, територіальних центрів та закладів денного перебування для людей похилого віку.

По-четверте, при Кабінеті Міністрів України потрібно створити єдиний міжвідомчий орган з метою координації формування та удосконалення соціальних стандартів і встановлення умов ліцензування надання соціальних послуг.

По-п'яте, для підвищення ефективності формування та виконання місцевих бюджетів відповідно до програмно-цільового методу необхідно переглянути Примірний галузевий стандарт надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, що знаходяться в складних життєвих обставинах та Типові переліки бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузях «Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді» й «Соціальний захист та соціальне забезпечення» та додати якісні індикатори оцінки ефективності надання соціальних послуг.

По-шосте, з метою прийняття рішення щодо надання державних соціальних послуг слід запровадити систему розробки індивідуальних планів соціального захисту, до складу якої мають бути включені: обстеження матеріального стану особи (сім'ї), створення переліку найбільш відповідних заходів соціальної підтримки та встановлення порядку їх отримання. Держава використовуючи систему міжбюджетних трансфертів вирівнювання повинна здійснювати фінансування діяльності щодо надання соціальних послуг в обсягах гарантованих мінімальних стандартів.

По-сьоме, з метою підвищення адресності надання соціальних послуг категоріям сімей (осіб), які цього потребують необхідно відмовитись від практики розрахунків відповідно до кількості клієнтів, що знаходяться на обліку у відповідних бюджетних установах. Потрібно перейти до встановлення обсягів фінансування соціальних послуг, враховуючи реальну кількість споживачів, що мають потребу в допомозі. Слід впровадити систему оцінювання потреб місцевих громад шляхом створення бази даних сімей, які мають в цьому потребу – потенційних одержувачів соціальної допомоги.

Отже, запропоновані нами заходи, а саме: вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює загальні питання соціального захисту; оптимізація державної політики у сфері соціального захисту; трансформація державної політики щодо доходів населення; реформи у сфері освіти; підвищення ефективності системи надання соціальних послуг зможуть оптимізувати систему соціального захисту в умовах демографічної кризи.

Ще одним напрямом соціального розвитку та соціального захисту на думку Колот А.М. та Герасименко О.О. є те що, запровадження безумовного базового доходу передбачений цим інститутом соціальний трансферт поширюється на дорослих і дітей, на практиці з'являється інструмент впливу як на трудову поведінку цієї категорії населення, так і на їхні демографічні настанови, стимулюючи більш раннє створення сімей та народження дітей. Принципово важливо, що за повномасштабного запровадження практики безумовного базового доходу з'явиться можливість розбудови на постіндустріальних засадах нової системи соціального забезпечення, яка охопить соціальне страхування, соціальну допомогу й соціальне обслуговування на принципах узгодженості, доступності, прозорості та справедливості. як пояснюють нам [19].

В свою чергу Кирилюк В.В. зауважує, що на сьогоднішній день, Україна має достатній рівень розвитку людського та соціального капіталів, відповідний рівень знань, ресурси, які необхідні для суттєвого прориву в напрямку розвитку академічного підприємництва. Проте для якісного втілення цього прориву у життя, потрібне об'єднання зусиль інституцій і людей [25]. Слід, зауважити до слів автора, те щоб втілити стрімкий соціальний розвиток потрібно, подолати корупцію в усіх сферах життєдіяльності та забезпечити кваліфікованих працівників до виконання функцій соціальної політики, а також обирати владу не за соціальним статусом “видатного боксера” а за професійні-ділові компетентності та моральні якості.

Отже, на рахунок соціального захисту висловила влучну думку Лопушняк Г.С. про те що, сучасні системи соціального захисту спрямовані на задоволення специфічних потреб вразливих верств населення, що змінюються в часі і просторі. Водночас, кінцевою метою соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися і реалізовувати свої здібності [24, с. 100].

3.2. Удосконалення соціальної політики відповідно до умов особливого правового режиму

Повномасштабне російське вторгнення в Україну призвело до запровадження особливого правового режиму – воєнного стану. Що призвело до падіння економіки, велику смертність населення, міграцію населення, корупцію, бідність населення, нестачу кадрів (дефіцит робочої сили), тощо.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [39]. В умовах воєнного стану, запровадженого внаслідок повномасштабної збройної російської агресії, в Україні зросла кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Якщо до повномасштабного вторгнення РФ в Україну було близько 1,5 млн українців, зареєстрованих як ВПО, то після лютого 2022 року їхня кількість значно збільшилась. Проте щодо загальної кількості ВПО в Україні, то оцінки дещо різняться.

Наприклад, Міжнародна організація з міграції (МОМ), станом на кінець 2022 року наводила цифру у 5,9 млн українців [32]. В той же час, Міністерство соціальної політики повідомляло, що на кінець 2022 року кількість українців, зареєстрованих як ВПО, складала 4,9 млн осіб, з яких 3,5 млн набули статусу ВПО після 24 лютого 2022 року [33].

У травні 2023 року МОМ оцінювала кількість українців, зареєстрованих ВПО в 5,1 млн осіб, наблизившись до кількості офіційно зареєстрованих ВПО [32].

В умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, значне навантаження на держбюджет, виникнення у громадян цілого спектру нових потреб, які потребують своєчасного й ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування, Урядом вживаються заходи для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення.

Отже, у 2022 році понад 2,3 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд гривень, а в 2023 році понад 2.5 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 73,3 млрд гривень (рис. 3.2). В сумарному витрати із держбюджету ВПО становили 126,1 млрд гривень [32].

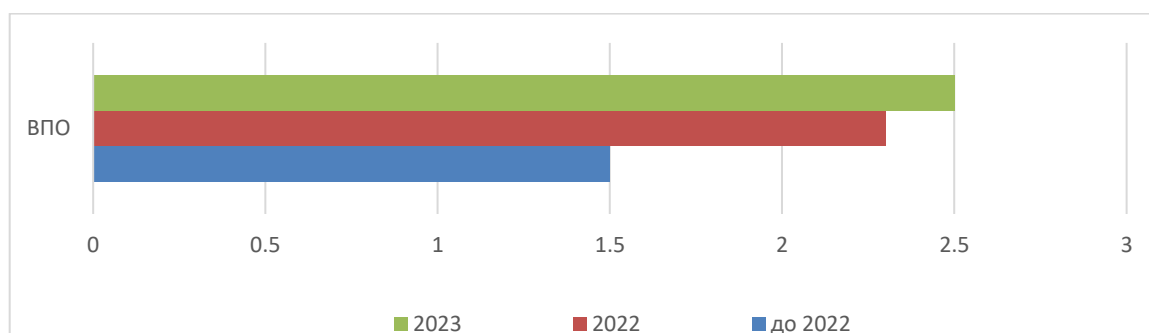

Рисунок 3.2 – Кількість внутрішньо переміщених осіб млн, що отримали допомогу на проживання, виплати з держбюджету

Джерело: побудовано автором на основі [33]

Отже, кількість ВПО з кожним роком буде тільки зростати, а це додаткові навантаження на економіку країни.

Слід відмітити, що у 2022 році вже очевидно виявилася об'єктивна неможливість забезпечення житлом мільйони ВПО, навіть тимчасовим, особливо в осінньо-зимовий період.

Отже, забезпечення ВПО житлом буде одним з найбільш проблемних питань за сучасних умов щодо його реалізації та потребуватиме спільних дій від влади країни разом із залученням міжнародної допомоги.

Для вирішення даних проблем пропонується здійснити ряд кроків.

По-перше, необхідно розробити антикризовий механізм здійснення обов'язку забезпечення житлом, який передбачений Законом України «Про правовий режим воєнного часу», та здійснити оцінювання потенційної кількості такого наявного тимчасового житла та наявності потреб у ньому для незахищених категорій осіб. У першу чергу, таке житло мають отримати вразливі категорії населення.

По-друге, враховуючи нестачу фінансових ресурсів з метою забезпечення житлом ВПО, а також осіб, в яких зруйновані чи пошкоджені будинки, необхідно розробити механізми залучення міжнародних донорів, наприклад, Банку розвитку Ради Європи, до швидкого будівництва тимчасового житла.

По-третє, необхідно здійснити аналіз доцільності та можливості впровадження максимального ліміту орендної плати та заохочувати власників житла надавати частину вільного житла ВПО та особам, в яких було знищено або пошкоджено житло. З метою заохочення якомога більшої кількості власників житла, слід використовувати ряд стимулів, наприклад, можливість скасування сплати податків на доходи від здачі житла в оренду.

По-четверте, на законодавчому рівні необхідно закріпити для ВПО гарантії захисту від примусового виселення з тимчасового житла без надання належного альтернативного житла.

По-п'яте, потрібно здійснити аналіз можливості надання санаторно-курортних закладів для певних категорій осіб, в тому числі людей з інвалідністю, людей літнього віку та осіб, що проживають чи проживали в спеціалізованих закладах. У випадку недостатності людських або фінансових ресурсів для здійснення оцінки слід розглянути можливість залучення міжнародних організацій до участі в процесі оцінювання та подальшої адаптації санаторіїв для проживання в них.

По-шосте, необхідно проаналізувати та здійснити оцінку готовності тимчасових будинків (зокрема модульних будинків та містечок) до проживання в них в холодну пору року. У випадках недостатньої підготовки необхідно залучити міжнародні організації з метою їх участі в процесі утеплення житла (залучення міжнародних донорів у формі короткострокових проєктів).

По-сьоме, враховуючи те, що наявність тимчасових будинків та вільного житла в різних регіонах держави є різною, необхідно розробити та впровадити в життя платформу (онлайн-базу даних) з метою обміну інформацією щодо доступності житла, включно з інформацією про наявність вільного житла для осіб з інвалідністю.

По-восьме, потрібно здійснити оцінку пошкодженого майна, для того щоб мати можливість встановити пріоритети та виокремити ті будинки, які повинні бути відновлені або принаймні захищені негайно, для уникнення їхнього подальшого руйнування через погодні умови. Враховуючи надзвичайно великі масштаби пошкодженого майна по всій території країни, для допомоги в цьому процесі доцільно залучити громадські організації та міжнародних донорів. Враховуючи, що у майбутньому будуть звернення до суду, потрібно враховувати необхідність збору не тільки даних, але й доказів.

По-дев'яте, в процесі ремонту, реконструкції або відбудови пошкоджених об'єктів необхідно врахувати потреби людей з інвалідністю.

Наступною проблемою, яку спричинила російська агресія в соціальній сфері, і яка потребує вирішення – це соціальний захист військових, ветеранів та їхніх сімей.

В умовах наявних механізмів слід здійснити наступні кроки.

По-перше, необхідно створити ефективну систему якісної медичної допомоги та психосоціальної реабілітації.

По-друге, створити необхідні умови інтеграції даних осіб у суспільне життя (родину, громаду, трудові колективи тощо).

По-третє, підвищити ефективність використання та адресності спрямування фінансових ресурсів, що виділяються для забезпечення підтримки військових та

ветеранів, членів сімей загиблих (померлих) захисників, з метою покращення їх соціального становища.

По-четверте, створити умови для розширення соціальних гарантій, забезпечення державних гарантій щодо рівного доступу до соціальних послуг особам, які їх потребують.

По-п'яте, необхідно створити можливості для задоволення потреб даних осіб в отриманні інформаційних послуг.

По-шосте, створити умови для відновлення соціальних функцій захисників, повернення їх до активного життя, трудової та професійної діяльності, залучення до суспільного процесу, адаптацію через систему фізичної культури та спорту та соціальну інтеграцію шляхом залучення до проєктної діяльності (професійна перекваліфікація).

По-сьоме, необхідно надати достатню кількість можливостей для набуття нових та розвитку існуючих навичок цивільної роботи, шляхом працевлаштування, перекваліфікації, надання грантів для відкриття підприємницької діяльності тощо.

По-восьме, здобуття освіти або підвищення кваліфікації захисників та їх дітей являється одним із базових напрямів системи переходу від військової справи до цивільного життя. Держава має забезпечувати захисникам та їхнім дітям, зокрема тим, що навчатимуться за денною формою навчання в закладах професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти, – до закінчення ними закладів освіти, цільову підтримку з метою здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти державної та комунальної форм власності. Також, заклади професійно-технічної та вищої освіти, які фінансуються з обласних бюджетів, для здобувачів освіти, в тому числі військовослужбовців мають надавати безкоштовні місця відповідно до умов регіонального замовлення. При цьому особи, які набули нові знання, вміння чи навички за певною професією під час військової служби, мають підтвердити це відповідним свідоцтвом (дипломом), самостійно обравши суб'єкта оцінювання кваліфікацій та пройшовши процедуру підтвердження кваліфікації.

Ще однією проблемою яка загострилась в умовах воєнного стану являється бідність населення.

Так, Світовий банк у Східній Європі вказує, що починаючи від повномасштабного вторгнення РФ рівень бідності в Україні зріс в десятикратному розмірі, а російські удари по критичній інфраструктурі лише погіршують соціально-економічну ситуацію. За даними Світового банку, до кінця 2024 р. 45% населення України житимуть у бідності, а до кінця 2025 р. зазначений показник може зрости до 65% [34]. Зимовий період може стати занадто важким для населення України, адже зруйновано більше 80% ТЕС та ГЕС, що виробляли електроенергію, це в свою чергу, може спричинити ще одну хвилю міграції населення.

У випадку, якщо наша країна не отримає достатню міжнародну підтримку, то необхідно буде або друкувати більше грошей, що призведе до високого рівня інфляції або потрібно буде скорочувати соціальні видатки, що в подальшому призведе до зменшення рівня соціального захисту наших громадян.

Тому в умовах запровадженого воєнного стану в Україні слід здійснити наступні дії.

По-перше, потрібно розглянути можливість посилення підтримки населення, в тому числі за рахунок перерозподілу коштів бюджетів всіх рівнів.

По-друге, необхідно при можливості спрямувати додаткові призначення на посилення соціального захисту окремих категорій осіб, що проживають в країні.

По-третє, потрібно також намагатися в повному обсязі та вчасно здійснювати нарахування та виплати всіх видів державних соціальних допомог, пільг та субсидій, навіть незважаючи на існуючі суттєві проблеми з наповненням бюджетів всіх рівнів.

Як пояснюють нам Кицак Т.Г. та Маршавін Ю.М., що розвиток компанії в сучасних умовах нестабільності, невизначеності, мінливості та непередбачуваності бізнес-середовища може мати практичну ефективну реалізацію завдяки тому, що будуть проведені зміни у підходах до формування філософії, генеральної стратегії, місії та головних цілей діяльності. Докорінні

зміни принципів та стандартів партнерських відносин, розвиток етичних цінностей, зростання ролі соціальної сфери, поява нових методів та форм посилення конкурентоспроможності вимагають активного впровадження діалогу зі стейкхолдами, який розвиватиметься завдяки проведенню якісного оцінювання їх інтересів та потреб, формуванні політики їх забезпечення з орієнтацією на власні цілі та стратегічні орієнтири [18].

Таким чином, чим ефективніші будуть інноваційні зміни у перспективі соціального розвитку країни на генеруванні ефективної стратегії та філософії соціально-демократичної політики, а саме запровадження нових принципів та стандартів для населення країни у пріоритеті на покращенні умов освіти та соціального захисту.

В свою чергу Колот А.М. запевняє що, для забезпечення стійкого економічного розвитку вкрай важливо, щоб формування та реалізація соціально-економічної та соціально-трудової політики здійснювалися за використання потенціалу діалогу, консультацій та переговорів між роботодавцями, працівниками, органами законодавчої та виконавчої влади. Основні сфери реалізації норм, предмету соціального партнерства стосуються багатьох сторін взаємовідносин працівників, роботодавців, їх представницьких органів. [20].

Отже, в даному розділі ми розглянули шляхи вдосконалення соціальної політики України за для підвищення рівня людського розвитку, а саме: розробили заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз, а також запропонували кроки удосконалення соціальної політики відповідно до умов особливого правового режиму.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до мети дослідження та поставлених завдань в роботі зроблено ряд висновків.

1. У ході дослідження уточнено поняття соціальної політики, проаналізовано її функції та принципи.

Провівши огляд наявних підходів щодо визначення поняття «соціальна політика», запропоновано визначити дане поняття як систему основоположних засад та напрямків діяльності суб'єктів соціальної політики метою, яких є забезпечення конституційних прав громадян, гарантування їм гідного рівня життя та умов праці, матеріального добробуту, надання підтримки соціально вразливим групам населення, соціального розвитку суспільства, який реалізується за рахунок механізмів перерозподілу матеріальних та нематеріальних ресурсів з врахуванням вимог національного та міжнародного законодавства, а також історичних умов та соціокультурних традицій. Виокремлено наступні функції соціальної політики: стимулююча, інтегративна, інвестиційна та соціального контролю.

Встановлено, що в основі здійснення соціальної політики в демократичних країнах лежать ряд принципів, а саме: соціальної справедливості, соціальної солідарності, індивідуальної соціальної відповідальності та соціального партнерства.

2. Розглянуто основні моделі соціальної політики. Підтримано позицію, що під «моделлю соціальної політики» слід розуміти певну сукупність стійких ознак, якими всеохопно визначається та описується функціонування соціальної сфери економіки держави, а саме, у напрямку забезпечення соціальної стабільності та добробуту населення. У науковій зарубіжній та українській літературі найбільш популярною є наступна класифікація моделей соціальної політики, а саме: соціал-демократична, консервативно-корпоративна, ліберальна та рудиментарна.

3. Обґрунтовано вплив соціальної політики на людський розвиток. Людський розвиток являється багатогранним, складним та комплексним поняттям. В роботі людський розвиток визначено як процес розширення

можливостей членів суспільства, який створює умови для вищого рівня життя, інша частина дослідників, розглядає його як узагальнюючий показник, що вказує на соціально-економічні, демографічні та інші надбання суспільства.

4. Здійснено аналіз соціальної політики України. В структурі видатків найбільша частка припадає на соціальний захист та соціальне забезпечення: від 18,7 до 25,1%. У 2021 році по відношенню до попереднього року, частка видатків по даних статтях зменшилася на 2,3 в.п. але в той же час за досліджувані 2014-2021 рр. спостерігається позитивна динаміка.

5. Проведено оцінку людського розвитку за різними рейтинговими показниками, а саме: Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI), Індекс соціального розвитку (Social Progress Index, SPI) та Рейтинг добробуту (Legatum Prosperity Index, LPI).

Рейтинг за Індексом людського розвитку у 2021 році очолювала Швейцарія, другу сходинку посідає Норвегія, а трійку замикає Ісландія. До ТОП-10 увійшли Гонг Конг, Австралія, Данія, Швеція, Ірландія, Німеччина та Нідерланди. Україна у 2021 році в рейтингу соціального індексу знаходилась на 77 місці, що на одну позицію краще ніж в попередньому році. Аналізуючи динаміку індексу людського розвитку України слід відмітити, що у 1990 році ІЛР становив 0,729, у 2000 році значення показника зменшилось до 0,7, а починаючи з наступних років та до 2020 року було певне зростання. У 2021 році ІЛР становив 0,73, що на 0,02 пункти менше ніж у попередньому році. Щодо складових людського розвитку, то тривалість життя громадян України в цілому, та окремо чоловіків і жінок значно нижча за середній світовий показник. Для нашої країни проблемою є не лише висока смертність населення, а величезна дочасна смертність. Під час війни дані проблеми загострилися ще сильніше.

За Індексом добробуту першу п'ятірку у рейтингу 2021 року посідають Фінляндія, Данія, Швейцарія, Ісландія та Нідерланди. Останнє місце посідає Південний Судан. Україна дещо покращила свій добробут і піднялася на 8 позицій у рейтингу в порівнянні з 2020 роком. Проте, серед країн Європи Україна посідає у рейтингу останні місця.

Лідером рейтингу соціального розвитку у 2021 році стала Норвегія; Ісландія посіла 2-е місце, далі розташувалися Швейцарія (3-є місце), Данія (4-е місце) та Фінляндія (5-е місце). У 2021 році Україна піднялась на 15 позицій у світовому рейтингу за значенням індексу соціального розвитку і посіла 48 місце зі значенням індексу 75,78 серед 168 країн.

6. Обґрунтовано взаємозв'язок моделі соціальної політики та рівня людського розвитку. Встановлено, що перші місця в рейтингах займають країни із соціал-демократично, або скандинавською моделлю соціальної політики. Це наступні країни: Швейцарія, Норвегія, Швеція, Данія, Фінляндія та Ісландія. Такі країни як Канада, Австралія, США, Великобританія не є лідерами даних рейтингів, але мають також високі позиції. Для даних країн характерна ліберальна, або англо-американська модель соціальної політики. Дещо нижчі позиції мають країни в яких існує консервативно-корпоративістська, або франко-німецька модель соціальної політики. До даної моделі слід віднести такі країни як Німеччина, Австрія, Франція, Італія. Щодо України, то більшість дослідників стверджують, що в нашій країні використовується симбіоз ліберальної та соціал-демократичної моделі соціальної політики.

7. У ході дослідження розглянуто актуальні проблеми соціальної політики країн із високим рівнем людського розвитку. У звіті ООН за 2021-2022 рр. до країн з дуже високим розвитком входить 66 країн починаючи такою країною як Швейцарія та закінчуючи Сербією та Тайландом. У групу країн з високим рівнем людського розвитку віднесено 48 країн. Очолює групу Албанія, а завершує рейтинг В'єтнам. Тенденція до зменшення Індексу людського розвитку у 2020-2021 рр. охопила понад 90% країн, причому більше 40% країн мали негативну динаміку даного коефіцієнта протягом двох років підряд. Також слід відмітити, що у країн з високим та дуже високим розвитком спостерігається менше зменшення ІЛР ніж в країн із середнім та низьким людським розвитком.

8. В роботі запропоновано заходи оптимізації соціального захисту в умовах демографічних криз. Обґрунтовано, що оптимізація системи соціального захисту

повинна орієнтуватися на первинну основу суспільства – сім'ю, яка являється головним одержувачем державної соціальної допомоги та соціальних послуг.

Для оптимізації соціального захисту в контексті демографічної кризи слід вжити наступних заходів: вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює загальні питання соціального захисту; оптимізація державної політики у сфері соціального захисту; трансформація державної політики щодо доходів населення; підвищення ефективності системи надання соціальних послуг.

9. Запропоновано заходи щодо вдосконалення соціальної політики в умовах воєнного стану, запровадженого внаслідок повномасштабної збройної російської агресії. Дані заходи спрямовано на посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, а також військових, ветеранів та їхніх сімей та подолання бідності населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Вузкий коридор. Держави, суспільства та доля свободи. Київ : Наш формат, 2020. 520 с.
2. Балтачєєва Н. А. Уточнення змістовної характеристики категорії «соціальна політика» в контексті розвитку її наукових концепцій. *Вісник Донецького національного університету*. Серія В. Економіка і право. 2018. № 1. С. 9-13.
3. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>
4. Бервєно О. В., Броницький О. М. Стратегічні напрями подолання нерівності людського розвитку: міжнародний та регіональний аналіз. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 42. С. 9–16.
5. Бетлій О.В. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022 – 2023 роки. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/pdf-f766
6. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. DOI: [10.32702/2307-2156-2021.2.40](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.40)
7. Герасименко Г. В. Особливості міжнародного досвіду вимірювання людського розвитку на субнаціональному рівні. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 11– 23. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_1_3
8. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія / [А. М. Колот, В. М. Данюк, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. А. М. Колота. К.: КНЕУ, 2017. 500 с.
9. Горбатенко І. А. Соціальна політика: світовий досвід і особливості реалізації в Україні. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2019. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27273>
10. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах:

Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/13>

11. Дюфло Е., Банерджі А. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів / пер. з англ. В. Плискіна. Київ : Наш Формат, 2017. 312 с.

12. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2020. № 1 (43), URL: <http://www.file:///C:/Users/User/Downloads/sotsialna-politika-derzhavi-yak-regulyator-rozvitku-sotsialnoyi-sferi-teoretiko-metodologichni-aspekti.pdf>

13. Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/46.pdf

14. Климанська Л. Д., Савка В. Є. Соціальна політика: навч. посіб. 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.

15. Козюк В.В. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Вектор, 2015. 248. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/85.pdf>

16. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

17. Кравченко М. В. Наслідки глобальної міграції для вітчизняної системи соціального захисту. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.*, 2012. № 1 (41). С. 441-448.

18. Т. Г. Кицак, Ю. М. Маршавін Діалог зі стейкхолдерами як інструмент забезпечення стійкості бізнес-організації. *Social and labour relations: theory and practice*, 10(1), 21-24. С. 25-32. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.10\(1\).2020.04](http://dx.doi.org/10.21511/slrrp.10(1).2020.04)

19. Колот А.М., Герасименко О.О. Безумовний базовий дохід у дзеркалі нової соціоекономічної та епідеміологічної реальності. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 4 (46). С. 103-124. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.01.103>

20. Колот А.М. Вирішення соціально-трудо­вих конфліктів на засадах партнерства та соціальної відповідальності. *Економіка та суспільство*. Випуск # 49 / 2023. С. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-14>
21. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні. Оцінка та прогноз рівня життя населення: колективна монографія. К : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2019. 270 с.
22. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні: пріоритети розвитку сільських поселень у контексті децентралізації управління. Київ : Академперіодика, 2020. 354 с.
23. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
24. Лопушняк Г.С. Інститут соціального захисту в соціально-трудо­вій сфері. *Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні*: колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2021. С. 99 – 109. (472 с.): URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/360.pdf>
25. Кирилюк В.В. Академічне підприємництво в Україні: сучасний стан та проблематика. 2020. С. 105-116. DOI: [10.33111/vz_kneu.21.20.01.10.068.074](https://doi.org/10.33111/vz_kneu.21.20.01.10.068.074)
26. Мандибура В.О. Падіння рівня життя як чинник демографічної кризи в Україні. Наукові записки. Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. Том 4. К.: КПВД “Педагогіка”, 2004. С. 92-103.
27. Медяник А.В. Поняття державної соціальної політики. *Юридичний науковий журнал*. 2020. №3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/130.pdf
28. Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. *Український соціум*. 2017. № 3 (54). С.114-124.
29. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf

30. Мякушко Н. Соціальна політика в умовах глобалізації: регіональний та національний досвід. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/ nauka/ Socpolitika_v umovah_globalizaciyi.pdf
31. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
32. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>.
33. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
34. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/>
35. Пінто П., Хаммонд Д., Кіллелеа С., Етчелл А. «Парадокс прогресу з поляризацією». Аналітичний документ до Звіту про стан людського розвитку 2021/2022, UNDP–HDRO, Нью-Йорк, 2022.
36. Піча В.М. Турчин Я.Б. Соціальна політика. Львів: Новий світ, 2018. 318 с.
37. Пустовіт Б.О., Шандар А.М. Соціальний розвиток в Україні в контексті активізації діяльності соціального бізнесу. *БІЗНЕСІНФОРМ* № 3. 2022. С. 60-66. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-3-60-66>
38. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України № 2411-IV від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527.
39. Про правовий режим воєнного стану. Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.
40. Тюленева Ю.В. Особливості державної соціальної політики в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво*. 2019. Випуск 24. С. 40-45.
41. Цимбал О.І. Людський розвиток в Україні. Пріоритети національної політики мінімізації асиметрії українського ринку праці. Київ : Академперіодика, 2021. 210 с.
42. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2017. № 1. С. 68-74.

43. Чорна Л.О. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. *Агросвіт* 2018. № 18. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/18_2018/4.pdf

44. Яковенко Р. В. Соціально-інфраструктурні фактори впливу на демографічні процеси. *Економіка : проблеми теорії та практики* : зб. наук. праць: в 4 т. Дніпропетровськ : ДНУ. 2016. Вип. 217. Т. I. С. 212–218.

45. European Governance. A White Paper. Commission of the European Commission. COM (2001) 428 final. Brussels, 2001. – P. 35.

46. Human Development Report 2021-2022. URL: https://hdr.undp.org/system/files/documents/globalreport-document/hdr2021-22pdf_1.pdf

47. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Київ: Заповіт, 2018. 267 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Індекс людського розвитку та його складові

Місце країни в рейтингу, 2021	Країна	Індекс людського розвитку, 2021	Тривалість життя при народженні, роки, 2021	Середні роки навчання в школі 2021	Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення (2017 ПКС \$) 2021	Місце країни в рейтингу, 2020
1.	Швейцарія	0,962	84,0	13,9	66933	3
2.	Норвегія	0,961	83,2	13,0	64 660	1
3.	Ісландія	0,959	82,7	13,8	55 782	2
4.	Гонг Конг	0,952	85,5	12,2	62 607	4
5.	Австралія	0,951	84,5	12,7	49 238	5
6.	Данія	0,948	81,4	13,0	60 365	5
7.	Швеція	0,947	83,0	12,6	54 489	9
8.	Ірландія	0,945	82,0	11,6	76 169	8
9.	Німеччина	0,942	80,6	14,1	54 534	7
10.	Нідерланди	0,940	80,1	12,3	58520	11
17.	США	0,926	79,5	11,5	58956	15
77.	Україна	0,773	71,6	11,1	13 256	78
191.	Південний Судан	0,385	55,0	5,7	768	191

Ім'я користувача: Соціоекономіки та управління персоналом Кицак Та... ID перевірки: 1016278473
Дата перевірки: 24.05.2024 07:44:34 EEST Тип перевірки: Doc vs Internet + Library
Дата звіту: 24.05.2024 08:17:36 EEST ID користувача: 100005733

Назва документа: КБР_Яковук_плагіат

Кількість сторінок: 59 Кількість слів: 12965 Кількість символів: 101641 Розмір файлу: 254.56 KB ID файлу: 1016070414

18.3% Схожість

Найбільша схожість: 2.65% з Інтернет-джерелом (http://www.nbu.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/soczahyst...)

15.2% Джерела з Інтернету 237 ..... Сторінка 61

10.3% Джерела з Бібліотеки 361 ..... Сторінка 64

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел